

GÖTEBORGS UNIVERSITET
Utbildnings- och forskningsnämnden för lärarutbildning

”Jag tittar inte så mycket på TV... bara lite varje dag”
TV-vanor, mediepåverkan och barn

Linda Nilsson och Karin Zetterström

LAU350

Handledare: Ann Boglind

Rapportnummer: HT 05 1080-007

Abstract

Göteborgs Universitet

Litteraturvetenskapliga institutionen

Författare: Linda Nilsson och Karin Zetterström

Titel: "Jag tittar inte så mycket på TV... bara lite varje dag": TV-vanor, mediepåverkan och barn

Typ av arbete: Examensarbete inom lärarprogrammet

Antal sidor: 40

Handledare: Ann Boglind

Examinator: Maj Asplund Carlsson

Sökord: TV, mediepåverkan, mediepedagogik, identitetsutveckling, värdegrund

Bakgrund och syfte

TV-mediet utgör en stor del av barnens vardag. Vi frågar oss hur man som lärare ska förhålla sig till det, med det uppdrag och den värdegrund skolan ska förmedla. Syftet med detta arbete är: att orientera oss om den forskning som finns kring barns TV-medievanor samt kartlägga de två mest populära TV-programmen barn i skolår 1-3 på två skolor tittar på, för att därefter analysera vilka värden de mest sedda programmen förmedlar, samt göra en jämförelse med skolans värdegrund.

Tillvägagångssätt

Förutom litteraturstudier har vi gjort en enkätundersökning i sex klasser, i år ett till tre, för att ta reda på vilka TV-program eleverna tittar på. Därefter har vi analyserat de två mest sedda TV-programmen samt gjort en jämförelse med skolans värdegrund.

Resultat och slutsatser

Det barn ser på TV påverkar deras identitetsutveckling och förmedlar olika värden. De två populäraste TV-programmen är Svampbob Fyrkant samt Idol 2005. Svampbob Fyrkant är ett opedagogiskt, men harmlöst program. Idol 2005 däremot representerar värderingar som ger anledning till diskussion där kopplingar till värdegrunden kan göras.

Förord

Vi har under detta examensarbete arbetat tillsammans. Då det funnits tidsbegränsande ramar har vi delat upp läsning och förarbete samt haft huvudansvar för att skriva olika avsnitt. Vi har därefter bytt texter med varandra och tagit bort, ändrat och lagt till samt slutligen gått igenom alla textavsnitt tillsammans. Det avslutande avsnittet med diskussion och slutsatser har vi skrivit tillsammans.

Vi vill tacka alla de elever som deltagit i och hjälpt oss med undersökningen och låtit oss ta del av deras TV-vanor.

Innehåll

1 Inledning	1
2 Syfte	2
2.1 Frågeställningar	2
3 Litteraturbakgrund	2
3.1 Styrdokument	3
3.1.1 Lpo 94	3
3.1.2 Medieundervisning	3
3.1.3 Kursplaner	4
3.2 Identitetsutveckling	4
3.2.1 Kritik gentemot TV	5
3.2.2 TV är bra!?	6
3.3 Barn och vuxna	7
3.3.1 Barn får inte vara barn	7
3.3.2 TV hjälper barn att utvecklas	8
3.4 Mediepedagogik	9
3.4.1 Vikten av mediepedagogik i skolan	9
3.4.2 En förändrad skola	10
3.4.3 Mediekunskap på lärarutbildningen!?	10
3.4.4 Undervisning och förhållningssätt	12
3.5 Medielekar	13
3.6 Böcker eller TV?	15
3.7 Barns preferenser om vad som är bra och dåligt	16
3.8 Public service-TV och kommersiell TV	18
3.9 Sammanfattning	20
4 Metod	22
4.1 Metodval	22
4.2 Undersökningsgrupp	23
4.3 Tillvägagångssätt	23
4.3.1 Enkätundersökning	23
4.3.2 Analys av TV-program	24
4.3.3 Jämförelse med skolans värdegrund	24
4.4 Tillförlitlighet	24

5 Resultat	26
5.1 Enkät	26
5.2 Svampbob Fyrkant	26
5.3 Idol 2005	27
5.4 Analys	28
5.4.1 Svampbob Fyrkant	28
5.4.2 Idol 2005	29
5.5 Jämförelse	30
5.5.1 Svampbob Fyrkant	30
5.5.2 Idol 2005	31
6 Diskussion och slutsatser	33

Referenser

Bilaga 1 – Observationsmall

Bilaga 2 – Enkätfrågor

Bilaga 3 – Brev

1 Inledning

Vi har valt att undersöka barns TV-medievanor och vilka TV-program barn tittar på samt vilka värderingar dessa program förmedlar. Fokus för hela undersökningen ligger på hur man som lärare kan förhålla sig till detta. En jämförelse har genomförts med värdegrunden Lpo 94 slår fast att skolan ska förmedla.

Vi lever i en tid där media har en stor inverkan i vårt vardagsliv. Under vår verksamhetsförlagda del av utbildningen (VFU) har det blivit tydligt att barn påverkas av det populärkulturella utbudet som finns omkring oss i olika medier, i synnerhet av TV och dess utbud. Vår upplevelse är att gränserna mellan barn och vuxen allt mer suddas ut och att det mest eftersträvansvärda finns någonstans mellan dessa båda roller. Begreppet "tweenies" kommer från USA och beskriver barn mellan 9 och 12 år. Dessa individer vill gärna vara tonåringar och identifierar sig med tonårskulturen och markerar tydligt att de inte är barn längre. Det som skiljer en "tweenie" från en tonåring är att sex inte är intressant. De tittar både på Bolibomba och dokusåpor och trender är viktiga att följa, vilket resulterar i att föräldrarna allt tidigare hamnar i tonårsföräldrarnas situation (Nilsson, 2005). Följderna blir, i våra ögon, ett samhälle där få vuxna tar ansvar, samtidigt som allt färre barn får vara barn. Under VFU har vi sett att detta påverkar verksamheten i skolan, såväl skolarbetet som det sociala samspelet, mellan barnen och mellan vuxna och barn. Våra erfarenheter är att en stor del av många elevers skolvardag går åt till att bearbeta sådant de sett på TV och detta tar sig i uttryck i hur eleverna interagerar med varandra, vad de pratar om samt vad och hur de leker med varandra. Det barnen ser på TV förmedlar olika värden och vi har frågat oss hur man som lärare ska förhålla sig till detta med det uppdrag och den värdegrund skolan ska förmedla till eleverna.

I Lpo 94 står att eleverna efter grundskolan ska ha kunskaper om medier och deras roll. Ofta förläggs arbetet med detta till de senare åren i grundskolan. Vår uppfattning är att det kan finnas skäl till att behandla detta även i de tidigare skolåren.

Inom detta område finns åtskilliga frågor som skulle vara intressanta att undersöka. Utgångspunkten har vi tagit från våra egna upplevelser ute i den skolverklighet som blivit presenterad för oss i utbildningen och då i synnerhet genom VFU. Att faktiskt veta vad eleverna tittar på för TV-program och utgå från det när man arbetar med och förhåller sig till dessa frågor ligger nära den praktiska verksamheten och undervisningen skolan bedriver. Det är detta som avgjort när vi valt fokus för denna undersökning.

2 Syfte

Vårt syfte är att orientera oss om den forskning som finns kring barns TV-medievanor samt koppla detta till skolan.

2.1 Frågeställningar

Kopplat till vårt syfte har vi några frågeställningar att utgå från.

- Vilka är de två mest populära TV-programmen barn i skolår 1-3 tittar på?
- Vilka värden förmedlar dessa program?
- Hur påverkar dessa värden barn?
- Hur stämmer dessa värden överens med de som förmedlas i skolans värdegrund?

3 Litteraturbakgrund

Teoriavsnittet är i detta arbete av stor vikt eftersom valet av ämne är ett relativt outforskat område. Då undersökningen bygger mycket på våra egna analyser och tolkningar får de bakgrundsteorier vi belyser än större tyngd.

I huvudsak delas åsikterna om detta ämne i två läger. Åsikterna går isär, även om de ibland tangerar varandra. Generellt sett är man överens om *vad*, men skiljer sig åt beträffande *hur* och *varför*. För att göra ett försök till uppdelning, kan man hävda att universitetslektor och medieforskare Margareta Rönnberg står för ett perspektiv där TV inte ses som något negativt och där står hon tämligen ensam, mot övriga rätt så kritiska åsikter kring TV och dess påverkan på barn. Rönnbergs teorier baseras på egen forskning. Genomgående kan sägas att hennes ståndpunkt är att människan av naturen är kritisk och själv kan göra urval oberoende av yttre påverkan. Detta menar Rönnberg gäller även barn.

3.1 Styrdokument

Under denna rubrik tar vi upp den värdegrund som förmedlas i Lpo 94 samt vad läroplanen och styrdokumentet i svenska och bild tar upp beträffande medieundervisning.

I Lpo 94 har det sociokulturella perspektivet en framträdande roll. Det sociokulturella perspektivet på lärande är att kunskap är något människor definierat och kommit överens om. De erfarenheter och iakttagelser man gjort genom historien prioriteras och blir på så sätt centrala i samhället. I skolan finns kunskapen i beskrivningar och analyser, inte i objekten och händelserna i sig. Man tillägnar sig kunskap genom lek och samtal med varandra. Kommunikation är den viktigaste komponenten i en inlärningsituation. Läraren hjälper eleven att tolka hur världen kan förstås och hur den fungerar med hjälp av olika redskap – artefakter, som till exempel TV. I alla redskap finns det inbyggt tidigare generationers kunskaper och färdigheter. Dessa påverkar således vad vi lär och hur vi lär ut (Säljö, 2000).

3.1.1 Lpo 94

Värdegrunden i Lpo 94 anger att skolverksamheten ska utformas enligt demokratiska värderingar och att skolan ska främja aktning för människans egenvärde, kulturell mångfald samt respekt för miljön. ”Människolivets okränkbarhet, individens frihet och integritet, alla människors lika värde, jämställdhet mellan kvinnor och män samt solidaritet med svaga och utsatta är de värden som skolan skall gestalta och förmedla.” (Lpo 94, s. 5) Alla som verkar inom skolan ska arbeta efter och hävda de grundläggande värden som anges i skollagen och läroplanen samt ta avstånd från det som strider mot dem. Skolans uppdrag är att förbereda eleverna för samhället genom att överföra de grundläggande värden som hela vårt samhällsliv vilar på.

Skolan ansvarar vidare för att eleverna efter genomgången grundskola har kunskaper om medier och deras roll. Det är även skolans uppdrag att se till att eleverna utvecklar förmågan att kritiskt granska fakta och förhållanden (Lpo 94).

3.1.2 Medieundervisning

Lpo 94 understryker således behovet av mediekunskaper. Det står dock varje lärare fritt att tolka läroplanen. Formuleringarna i Lpo 94 upplevs, enligt Stigbrand och Lilja-Svensson, av flertalet lärare som för vida, vilket resulterar i en vilshenhet i undervisningen. Det saknas bindande direktiv. Ingenting är givet när det gäller vem som ska ta initiativet och hur detta ska ske. Pedagogerna upplever dessutom att tiden inte räcker till. Klyftan mellan de visioner politikerna har och lärarnas skolvardag är för stor. Kommunerna uttrycker inte konkret vad skolan ska göra. Tydligare förhållningssätt kring medier efterfrågas i verksamheten. Eftersom ingen tar ansvar för vad som sker, har medieundervisningen blivit ett problematiskt ämne. Medieundervisningen behöver tydliggöras såväl i teorin som i praktiken på myndighetsnivå liksom i skolorna (Stigbrand & Lilja-Svensson, 1997).

I läroplanskommitténs betänkande *Skola för bildning* (SOU 1992: 94) anges dock tre delmål för medieundervisning.

Eleverna i grundskolan bör få

- kunskap om massmedierna, vilken roll de spelar i samhället, hur deras inflytande ser ut och vad detta inflytande vilar på,
- tillfälle att analysera och kritiskt granska mediernas budskap och sätt att arbeta samt använda en del av innehållet i medierna i undervisningen,
- utveckla färdigheter, praktisk kunskap i att använda medier. (SOU 1992: 94, citerat ur Stigbrand & Lilja-Svensson, 1997, s. 205-206)

3.1.3 Kursplaner

I kursplanen för svenska (Skolverket, 2000) anges att eleven ska "utveckla förmåga att utnyttja olika möjligheter för att hämta information, tillägna sig kunskap om mediers språk och funktion samt utveckla sin förmåga att tolka, kritiskt granska och värdera olika källor och budskap." Vidare nämns det vidgade textbegreppet vars syfte är att utveckla elevens förmåga att förstå såväl skrivna som talade texter samt bilder.

Kursplanen i bildämnet (Skolverket, 2000) betonar vikten av att eleven ska kunna sortera flödet och mångfalden av bilder som ständigt expanderar i dagens samhälle. Dagens bild- och mediekommunikation präglas av en global bildkultur – en visuell kultur. Bildspråket ska studeras i hur det konstrueras och kan tolkas. Målen anger att eleverna ska använda sig av traditionella såväl som nya konstformer, däribland medier. De ska även utveckla kunskaper om populärkultur och dess utveckling, funktion och användningsområden i samhället.

3.2 Identitetsutveckling

I följande rubrikavsnitt redogör vi för hur media påverkar barns identitetsutveckling, där i huvudsak två perspektiv framträder. Kritikerna menar att TV påverkar barns identitetsutveckling negativt, medan ett mer positivt synsätt är att TV erbjuder barnen fler möjligheter till att tolka sig själva och omvärlden.

Ingen kan exakt säga hur den oändliga mängden media påverkar oss. Man vet dock att vi tar intryck av vad vi ser, hör och läser (Stigbrand & Lilja-Svensson, 1997). På endast några decennier har samhället genomgått stora förändringar (Bäck-Wiklund & Bergsten, 1997; Falkheimer, 2001; Lindskog, 1996). Vi lever i en forcerad och snabbt föränderlig tid där media speglar bilden av hur det moderna samhället ser ut. Media bekräftar gamla bilder och förmedlar nya föreställningar av hur samhället ser ut och hur man kan samt bör vara och leva (Bäck-Wiklund & Bergsten, 1997). Ylva Ellneby är förskollärare, tal- och specialpedagog och hon lyfter fram att vi lever i en tid där allt förändras mycket snabbt. I det moderna samhället har valmöjligheterna ökat och därmed människors reflexivitet (Ellneby, 2005). Det finns en individualitet i val av livsstil och förebilder (Bäck-Wiklund & Bergsten, 1997). På vilket sätt media i vårt föränderliga samhälle påverkar barnens identitetsutveckling och vårt samhälle i stort, råder det delade meningar om.

3.2.1 Kritik gentemot TV

Det finns inga entydiga svar på hur TV påverkar barn långsiktigt, men TV påverkar – det visar forskningen. Ellneby (2005), barnpsykolog David Elkind (1984) och universitetslektor i medie- och kommunikationsvetenskap Jan-Erik Nordlund (1996), anser att trygga barn med trygga vuxna omkring sig påverkas mindre av vad de ser på TV än oroliga och vilsna barn. Ellneby och Nordlund hävdar att barnen kommer att titta mindre på TV om föräldrarna aktivt stimulerar dem till andra typer av aktiviteter. Föräldrarnas egna TV-vanor påverkar således mycket (Ellneby, 2005; Nordlund, 1996). Allt fler och yngre barn tittar dock på TV ensamma. Barn har jämfört med vuxna, sämre mentala förutsättningar och erfarenhetsgrund för att bearbeta den stimuli TV ger. De möter ofta helt nya och för dem okända intryck, samtidigt som deras skydd mot mediepåverkan är dåligt. Innan de utvecklats förmåga att kunna sovra, urskilja och värdera den information och de intryck de möter bombarderas de med information (Elkind, 1984; Nordlund, 1996). Detta kan påverka deras sociala och psykologiska utveckling negativt och det är därför av största betydelse att barn, då de tittar på TV, får stöd av vuxna med att granska och värdera det som TV förmedlar (Ellneby, 2005; Nordlund, 1996).

Elkind kritiserar media för dess påverkan på barn. Han anser att snabba klipp och hög ljudnivå orsakar överstimulering av barnet. TV förmedlar en mängd skiftande bilder och visar ett samhälle som idag är sammansatt och mångfacetterat. Det sätt barn framställs på i TV, återspeglar samhällets syn på barn och förser dessa med bilder som de kan identifiera sig med. TV förmedlar upplevelser, vidgar våra sinnen och undanröjer effektivt många begreppsmässiga och logiska barriärer som andra media ställer upp, för en vidgning av barnets erfarenhetsvärld. Detta kan resultera i en så kallad pseudosofistikering, vilket betyder att barn vet mer än de förstår (Elkind, 1984). Ellneby menar liksom Elkind att barn av idag har erfarenheter som de flesta barn tidigare inte haft (Elkind, 1984; Ellneby, 2005). TV-mediet ger barn för mycket information, vilken ofta är för komplicerad eller abstrakt för dem att förstå. De får inte tid att smälta det som förmedlats, vilket skapar stress (Elkind, 1984; Nordlund, 1996). Såväl TVs ständiga närvaro som dess utbud tvingar barnet att anpassa sig, vilket hämmar assimileringen av det TV förmedlar. Olika behov ska tillgodoses på kortast möjliga tid (Elkind, 1984). Barnen utsätts för olika sorters utbud, där de ställs inför en konstgjord verklighet som inte är barnens och som de endast fragmentariskt tar del av (Elkind, 1984; Nordlund, 1996). TV erbjuder en mängd möjligheter av snabba skiften och mångsidighet, men riskerar även att de verkliga känslorna dövas. Det är lätt att barnen blir uppslukade av det TV förmedlar (Elkind, 1984).

Psykolog Bengt Grandelius och universitetslektor Lars-Göran Malmgren menar att media påverkar de personliga uttrycken. Barn översköjs av information och kravet på anpassning ökar i samhället, vilket gör det svårare för individen att sortera och göra de val som är unikt egna. Det konstanta mediebruset, gör det svårt att stanna upp och ta en upplevelse i taget. Det har skapats ett behov av att det hela tiden måste hända något och TV har därmed skapat en intensitet som kommit att ersätta närhet. Tekniskt präglade kontakter ersätter genuina relationer (Grandelius, 1999; Malmgren, 1996).

Elkind menar vidare att en riskfaktor är, att TV förmedlar en realism som kan få barn att tro att allt är tillåtet, vilket innebär att de inte känner sig trygga (Elkind, 1984). TV-mediet hetsar barnen med sådant som ligger utöver deras utvecklingsnivå genom en allt för snabb och för vidlyftig information som barn inte är känslomässigt och intellektuellt är mogna för (Elkind, 1984; Nordlund, 1996).

3.2.2 TV är bra!?

Margareta Rönnerberg har ett annat synsätt och menar att TV påverkar, men inte nödvändigtvis på ett negativt sätt. TV erbjuder olika bilder där tittandet ger en känsla av tillhörighet till en grupp- och samhällsgemenskap och insikt om vad man inte tillhör eller vill tillhöra. Hon menar att det är viktigt att se perspektivet av *hur* TV påverkar och *hur stor del* det har i varje tanke och handling. Barn väljer frivilligt och aktivt ut vissa personer i TV-program och filmer. De omskapar dessa idoler genom att välja ut vissa drag, som för stunden bäst passar deras egna syften att förstå sig själva och andra i sin omvärld (Rönnerberg, 2001). TV-tittande är inte ensidigt känslomässigt menar Rönnerberg, utan både kännande och tänkande. Det som både barn och vuxna ser på TV värderas känslomässigt, men dessa känslor är uppbyggda av tankar och därmed sväljs inte det som visas med hull och hår, utan det finns ett kritiskt förhållningssätt. Barn väljer att se på TV, men de väljer även att titta bort. Budskapen i TV är offentliga, men publiken kan reagera både privat och kollektivt. Barn sitter sällan tysta, utan försöker skapa ett sätt att vara engagerade ansikte mot ansikte med individerna i TV-rutan och kommenterar ofta programmen kritiskt (Rönnerberg, 1997).

Vidare menar Rönnerberg att det är viktigt att ta i beaktande att barns situation har förändrats och att deras utgångsläge skiljer sig jämfört med hur dagens vuxna hade det när de barn. Världen är inte värre, men samhället är mer komplicerat och krävande. Identitetsskapandet är därmed mer mödosamt eftersom betydligt fler roller, tolkningsförslag, verklighetsintryck och förebilder förmedlas (Rönnerberg, 1997). Visst TV-utbud, Rönnerberg nämner i sin forskning till exempel Disney-filmer, hjälper barn att göra deras identitetsutveckling mer lätthanterlig och överblickbar. Det fungerar som en symbolisk orienteringsram genom att hjälpa barnet att organisera och kanalisera olika känslor och skapa en förenklad bild av ett inre kaos. Rönnerberg är noga med att poängtera att barnen därmed inte anpassar sig till rådande rollförväntningar och dominerande konventioner, utan TV-programmen hjälper barnen att lättare förstå dominerande konventioner och skilda rollförväntningar. Det är först när man förstått någonting som man kan ifrågasätta och förändra det. Olika delar i samhället, såsom föräldrar, andra barn, skola, daghem, media etcetera, bidrar med skilda perspektiv och erfarenheter till bilder som barn tar till sig i sin identitetsutveckling (Rönnerberg, 2001).

TV-mediets främsta fördel är även det som ofta beskrivits som dess största nackdel, det vill säga att tittaren inte är deltagare utan bara åskådare, menar Rönnerberg. TV-tittande är både betydelseskapande och kreativt. Det är en aktivitet som kräver mognad. TV har ett berättarspråk som inte begrips omedelbart, utan måste läras in. Rönnerbergs forskning visar att barns favorisering av olika TV-karaktärer, handlar om perspektivtagande och inte någon identifikation i djupare mening. TV-mediet fungerar som ett audiovisuellt medium, en social aktivitet och betyder inte att barnen matas passivt. Mediet kan ge barn något att

tala om eller förhålla sig till, men inte styra dem i djupare mening. I de olika TV-berättelserna får barnet möjlighet att betrakta olika perspektiv utifrån. Elever i tidig skolålder tar tillfälligt i tanken en eller flera TV-figurers perspektiv och kan därmed se skeenden från olika håll. Genom perspektivtagande kan denne konkret se hur en viss handling påverkar olika berörda parter på skilda sätt. Barnet skapar en föreställning om olika synsätt, hur någon annan tänker och känner. De får uppslag och infall som kan skapa förståelse både för andra och för den egna identiteten. Att bygga upp identiteten handlar lika mycket om att se olikheter som att se likheter – av hur man ska göra och inte göra. Genom upprepad bearbetning av olika mediaroller får barnet genom själva upprepningen och den övertydlighet som det förmedlas på, till sist upp ögonen för stereotyper i medieinnehåll och verklighet. Det är lättast att iaktta de perspektiv som är i starkast konflikt. Genom att på detta sätt se den andres specifika synvinkel främjar det moralen, menar Rönneberg. Det är en vanföreställning att identiteten fastläggs en gång för alla i barndomen. Identitetsutvecklingen byggs upp med hjälp av olika människor i vår omgivning under hela livet. De uppfattningar man har är inte statistiskt formad, utan modifieras och tolkas på skilda sätt livet igenom. Vad som är accepterat eller inte, avgörs i en subtil och livslång process i det verkliga livet. Barnet testar sina erfarenheter från TV tillsammans med kamrater, föräldrar och andra vuxna. Det är en komplicerad och långsam process, där värderingar som upplevs felaktiga korrigeras i samspel med sin omgivning. Den riktiga identifikationen sker med människor i verkligheten, främst föräldrarna (Rönneberg, 1997). TV tränar förmågan att värdera. TV-tittande innebär alltid ett ställningstagande och en moral, trots att det ibland visas omoraliska handlingar. Barnet förvärvat i större utsträckning än förr förmåga att bortse från sitt eget perspektiv och vara mindre självcentrerad. Det underlättar ett så kallat prosocialt handlande vilket är hänsynsfullt och omtänksamt (Rönneberg, 1998).

3.3 Barn och vuxna

Under följande rubrikdel redogör vi för TVs påverkan på barn- kontra vuxenroll, samt dess konsekvenser.

3.3.1 Barn får inte vara barn

I alla tider har barn velat efterlikna vuxenvärlden. Ellneby (2005) menar att dagens samhälle hetsar barnen in i vuxenvärlden innan de ännu hunnit vara barn. Detta perspektiv har även påpekats av medieforskaren Neil Postman (1984) och Grandelius (1999). De menar att TV förmedlar mycket av vuxenvärldens sämsta sidor och att barn exponeras för sådant som förr enbart var förbehållet ungdomar och vuxna. Postman varnade redan i början av 1980-talet att TVs inverkan resulterar i att gränsen mellan barn och vuxen suddas ut. Han menade att TV har gjort det praktiskt taget omöjligt för barn att utvecklas på ett lugnt och riktigt sätt i en vettig hastighet för att bli självkontrollerade, ansvarsfulla, kloka vuxna människor (Postman, 1984). Barn är ständigt utsatta för exponering av vuxenvärlden, innan de är mogna för att ta itu med den på ett klokt sätt (Elkind, 1984; Nordlund, 1996; Postman, 1984). Postman (1984) menar vidare att det inte behövs någon undervisning för att man ska förstå TV-mediets form, eftersom TV inte

ställer upp några besvärliga krav på tänkande eller uppförande. TV är ett medium som är lättillgängligt och inte gör någon åtskillnad på vem det är som tittar. Postman menar att resultatet blir, att det känslomässigt kan vara svårt för yngre tittare att hantera program som inte är avsedda för dem. Barn tar intryck av de värderingar som förmedlas via media. Det är viktigt att vuxna lyfter fram vad de anser vara rätt, fel, bra och dåligt. Grandelius (1999) och Nordlund (1996) menar att barn självklart måste göra sina egna erfarenheter, men att det är av största betydelse att vuxna delar med sig av sina kunskaper och skapar kontraster för att göra världen mer synlig och därmed mer gripbar för barnet.

3.3.2 TV hjälper barn att utvecklas

Rönnerberg representerar ett annat perspektiv och menar på att man inte bör dölja vuxenvärlden så radikalt. Barn har alltid tjuvlyssnat och smygtittat på vuxenvärlden. Att vara utestängd är det värsta barn vet och det skapar rädslor (Rönnerberg, 2001). Barn och vuxnas tolkningar skiljer sig åt. Barnen reagerar inte för det som visas på TV på samma sätt som vuxna gör eller som vuxna tror att barn ska göra (Nordlund, 1996; Rönnerberg, 2001). Rönnerberg menar att man måste ha ett synsätt med en kulturförståelse på barnets grund – ett så kallat "barnistiskt" perspektiv. Syftet är att minska ojämlikheten mellan barn och vuxen. Genom att se media utifrån ett generationsperspektiv och en barnståndpunkt kan man förstå barns egna val och värderingar av vilka TV-program de vill se på. Rönnerberg menar att det är en missuppfattning att barn omedelbart socialiseras in i vuxenvärlden. Det är istället feminina och maskulina barnroller som är grunden för barns könsidentiteter (Rönnerberg, 2001). Vuxenprogram, men framförallt barnprogram tolkas utifrån skilda specifika barnerfarenheter, behov och önsknings. TV erbjuder vuxenvärlden i en allmängiltig form som barnen kan diskutera med sina jämnåriga kamrater, men även med föräldrar och vuxna (Rönnerberg, 1997). Såväl Rönnerberg (1997) som Nordlund (1996) menar att barn tolkar det de ser på TV, så att det för dem blir begripligt, uthärdligt och givande. Att TV-utbudet till stor del enbart skulle vara för vuxna motsäger sig Rönnerberg (1997), som menar att bakom kvalitetskraven på den vuxenproducerade barnkulturen ligger ett utvecklingstänkande. Barnkulturen ska enligt vuxna vara det som främjar och gärna påskyndar barnets framtid och mognad. Den är riktad mot framtiden och fungerar som en nyttig förberedelse inför livet. Därmed konserveras inte barndomen, utan barnet utvecklas snabbast möjligt med fostrans hjälp mot vuxenstatus. Barn lever emellertid inte i framtiden, utan i nuet och vill förstå sin omvärld, andra och sig själv som det är för närvarande. Det finns en fara att ställa upp barn – vuxen som varandras motsatser, eftersom det ofta leder till en oförstående attityd till barns egna kulturval (Rönnerberg, 2001).

3.4 Mediepedagogik

I följande rubrikavsnitt presenterar vi behovet av mediepedagogik och skilda synsätt på hur en sådan undervisning skulle kunna se ut. Kopplingar till lärarutbildningen och -professionen görs.

Människan är social av naturen och lever i ett samhälle som präglas av en viss kultur. Idag är massmedierna en naturlig och självklar del av denna kultur. Medierna finns överallt i dagens samhälle och deras betydelse blir allt större och påverkar i allt högre utsträckning människors attityder, värderingar, normer och kunskaper. Ingen tidigare generation har mött ett så stort och snabbt budskapsbombardemang som dagens unga. Barn har tillgång till en oändlig mängd information bland annat från TV (Ellneby, 2005; Falkheimer, 2001; Nordlund, 1996). För inte så många år sedan stod föräldrarna för ungefär 80 % av de värderingar som fördes över till barn och media stod för 20 %. Idag är det omvända förhållanden och föräldrars påverkan utgör runt 20 % medan media står för resterande 80 % (Ellneby, 2005; Falkheimer, 2001). Vuxna är därmed inte värdeförmedlare på samma sätt längre (Ellneby, 2005). TV är det medium som tillsammans med datorn är det mest centrala mediet för barn och unga idag (Falkheimer, 2001; Lindgren, 2005; Lindskog, 1996; Stigbrand & Lilja-Svensson, 1997). De präglar och genomsyrar vår vardag och har blivit en grund för vårt kollektiva medvetande och minne (Lindgren, 2005; Stigbrand & Lilja-Svensson, 1997). Det är därmed viktigt att hjälpa barnen att granska och värdera det som förmedlas via media (Stigbrand & Lilja-Svensson, 1997).

3.4.1 Vikten av mediepedagogik i skolan

Barn som tidigt får lära sig hur mediemarkanden ser ut och hur mediernas språk fungerar, och analysera detta, har goda förutsättningar att bli mediekritiska (Hansson, 1997). Pedagogerna bör i sitt planeringsarbete ge eleverna möjlighet att i relation till media och skola få uttrycka sig själva och sin subjektivitet (Stigbrand & Lilja-Svensson, 1997). Att eleverna bör vara mediekritiska är de flesta forskare och pedagoger överens om. När det gäller hur eleverna ska förhålla sig till media och hur vägen till att bli mediekritisk ska se ut, skiljer sig dock uppfattningarna åt.

Ett perspektiv är att pedagogen bör motverka medias negativa effekter. Ellneby (2005) menar att läraren ska ha förståelse för barnets motiv till att titta på TV, men att målet likväl är att barnet ska konsumera mindre TV i syfte att få en meningsfull medieuppföstran. Ofta är således lärares förhållningssätt till medieundervisning negativt, defensivt och protektionistiskt (Nordlund, 1996; Rönnberg, 2003).

Rönnberg ifrågasätter en sådan medieundervisning, där eleverna oreflekterat övertar lärarens kritiska åsikter. Om eleverna på detta sätt övertar åsikter på ett ytligt plan, utan att informationen omvandlats till kunskap hos dem själva får det inte några konsekvenser för det egna livet utanför skolan. Genom medierna kan individer kommunicera och förstå varandra och sin omvärld, och detta är inte förbehållet skolsammanhang, utan finns runt omkring oss hela tiden (Rönnberg, 2003). Rönnberg menar att det skolan kan göra, är att

lägga grunden till ett mer reflekterat och medvetet medieanvändande, dels vad gäller förståelsen av sig själv, andra och samhället, dels ett mer aktivt, demokratiskt och kollektivt deltagande (Rönnerberg, 1997). Rönnerberg betonar att medierna gör världen komplexare, men också eleverna kunnigare eftersom de får tillträde till nya arenor. De både reducerar omvärldskomplexiteten genom urval och förenklingar och ökar elevernas och skolans egen komplexitet genom att erbjuda en oändlig mängd information och upplevelser. Det är därmed av största vikt att skolan inte stänger ute medierna, då de till en sådan stor del fungerar som en spegel av vår omvärld (Rönnerberg, 2003).

Nordlund (1996) belyser i sin forskning angående massmedias funktion, att man givetvis måste ta hänsyn till hela det sammanhang i vilket mediekonsumtionen äger rum. Det gäller alltifrån individen som använder mediet, via samhället som utgör de yttre förutsättningarna, till kulturen som präglar medieinnehållet och det som förmedlas i form av attityder, värderingar och vanor.

3.4.2 En förändrad skola

Dagens skola färgas av det nya som kommer in, men präglas i ännu större grad av vår historia. Pedagogen måste kunna förhålla sig till olika former av upplysning för att tolka världen fullt ut (Andersson, Persson & Thavenius, 1999). I och med den nya informationsteknologins inträde har en ny kultur vuxit fram, där medierna blivit allt starkare, vilket bland annat innebär att skolan har förlorat sitt monopol som kunskapsbildare (Lindö, 2002; Nordlund, 1996). Vi har kommit närmare en så kallad prefigurativ kultur där de unga har något att lära de äldre (Lindö, 2002).

Malmgren tar upp mediaaspekten i *Svenskundervisning i grundskolan* och menar att undervisningens villkor har förändrats i och med den nya informationsteknologins inträde. Mediasamhällets tryck har ökat successivt, till att idag omfatta moment som film, bild, tidningar, kritisk granskning av reklam och propaganda i ämnet svenska. Det elektroniska mediasamhället har dessutom kommit att bli en allt starkare socialisationsfaktor, vilket innebär en ny kommunikationsform och språklig genre och kompetens - medialiteracy (Malmgren, 1996). Dagens skola erbjuder eleverna ökat inflytande. Det innebär en förändrad lärarroll vilket ställer krav på ett involveringspedagogiskt förhållningssätt. Eleven fostras till att ta ansvar för sitt lärande och agerande, vilket innebär att pedagogen måste hitta nya sätt att utveckla och organisera det pedagogiska arbetet till form och innehåll (Lindö, 2002).

3.4.3 Mediekunskap på lärarutbildningen!?

I mediadebatter betonas vikten av att medierna ska föras in i lärarutbildningen för att kunna vidarebefordras in i klassrummen, dock utan resultat (Rönnerberg, 2003). Orsaken till detta anses vara ett generellt motstånd, en sorts tröghet i synen på lärarrollen såsom en motvikt till vad media står för (Falkheimer, 2001; Rönnerberg, 2003). Som det ser ut idag är det endast ett fåtal lärarutbildare som har fått viss utbildning gällande massmedier, vilket resulterar i att de flesta pedagoger lämnar lärarutbildningen utan att ha fått någon grund alls att stå på när det gäller medieundervisning (Stigbrand & Lilja-Svensson, 1997).

I universitets- och högskoleämbetets utbildningsplan för den nya grundskoleutbildningen står dock följande beträffande svenskundervisning:

Den kunskap som lärarutbildningen skall ge de studerande skall vara grundad på vetenskap och beprövad erfarenhet. [...] De didaktiska frågorna om *vad* som skall väljas ut som innehåll i undervisningen i grundskolan, *varför* just detta innehåll bör väljas och *hur* innehållet skall struktureras, organiseras och behandlas i undervisningen, är centrala i lärarutbildningen [...] Läraren skall använda egna kunskaper och färdigheter på ett sådant sätt att eleverna får möjlighet att bygga upp en egen kunskapsbas. För detta krävs både teoretiska modeller och praktisk erfarenhet av vad som sker i olika utvecklings-, inlärnings- och undervisningsprocesser. Skolarbetet måste kunna analyseras ur läroplanens, elevernas och lärarnas perspektiv. (enligt Malmgren, 1996, s. 106)

Rönnerberg menar att medieupplevelser kan fördjupa ens förståelse av sig själv, andra människor och samhället i övrigt. Det råder dock brist på forskning inom medieområdet, främst i hur man som vuxen bäst förhåller sig till ungas mediabruk och åldersanpassning, men även forskning kring pedagogiskt förankrade undervisningsmetoder och didaktik. Lärarutbildningen bör föra en god medieundervisning och introducera konkreta koncept och modeller för hur man kan arbeta med media i olika ämnen (Rönnerberg, 1997). Mediekunskapens dåliga rykte på högskolorna fungerar normskapande och moraliserande och skapas dels utifrån förväntningarna på det, dels på grund av sättet det faktiskt tillämpas på i skolorna. Rönnerberg hävdar att knappt några högskolelärare i mediaämnen vill befatta sig med lärarutbildningen och menar vidare att motståndet är en generationsfråga (Rönnerberg, 2003). Malmgren har i sin forskning ett liknande synsätt och tolkar det vidare som att olika traditioner representerar skilda attityder till vad som är viktigt i undervisningen. Den nya lärarutbildningen försöker bryta upp gamla gränser och integrera olika attityder, men det resulterar inte sällan i att representanter för olika befintliga traditioner och attityder ser sina gamla intressen som hotade (Malmgren, 1996). De äldre lärarna på skolorna och lärarhögskolorna är inte uppvuxna med TV på samma sätt som dagens unga eller har själva någon medieutbildning och menar därför att det räcker med att eleverna använder TV på fritiden. Efterfrågan hos lärarna själva saknas och eftersom mediekunskap inte är ett eget ämne, är det inte lätt att få en rimlig utbildning i ämnet och därmed svårt att föra in mediepedagogik i skolorna och på lärarutbildningen. Det krävs medvetandehöjande insatser och mediepedagogiskt grundade forskningsinsikter (Rönnerberg, 2003).

Ellneby samt Jesper Falkheimer som är professor i media och kommunikation, betonar att TV-mediet går mot att bli allt mer kommersiellt. I denna kommersiella kultur är perspektiven snarare rent ekonomiska än etiska (Bourdieu, 1998; Ellneby, 2005; Falkheimer, 2001; Nordlund, 1996). Det är därmed av största betydelse att pedagoger kan vägleda eleverna och öka deras medvetenhet och förmåga att kritiskt och selektivt granska det som TV erbjuder. Medieundervisning borde ingå i lärarutbildningen så att barnen i skolan kan lära sig hur de bör ta till sig mediernas information och inte låta sig okritiskt styras (Ellneby, 2005).

3.4.4 Undervisning och förhållningssätt

I syfte att nå en konstruktiv mediepedagogik måste man försöka integrera ett estetisk och analytiskt arbetssätt. Medierna bör betraktas som en resurs och ha en given plats i skolans alla ämnen där det teoretiska och praktiska är invävda i varandra. Medieundervisning blir på så sätt undervisning om, såväl som med och i, olika medier. Den färgar elevernas tankar och attityder och påverkar deras känsloliv. Medierna utgör en central referenspunkt och går därmed inte att förbise. Lärarna bör utnyttja elevernas naturliga engagemang och ta ansvar för att göra dem till medvetna mediekonsumenter, där teori förenas med praktik (Lorentzson & Rehnberg, 2004). Olika former av massmedier, till exempel TV, är en del av vardagen och väger tungt i dagens informations- och kommunikationssamhälle. Trots det dominerar fortfarande de tryckta medierna i skolan. Eleverna är däremot formade av en mediekultur, vilket kännetecknas av en enorm mångfald och intensitet. De har i större utsträckning än förr utvecklat en estetisk hållning, vilket är en påverkande faktor i huruvida de uppfattar skolarbetet som intressant eller inte (Andersson et al., 1999). I syfte att informationstekniken ska bli en tillgång i lärandet, måste tekniken utnyttjas på rätt sätt istället för att man strävar bakåt. Vi lever i en mediekultur som är viktig för de unga och därmed bör läraren sätta sig in i elevernas vardag och ta deras upplevelser i beaktning. Pedagogen måste skapa konstruktiva miljöer för lärande, istället för att låta rädsla för det nya dominera, och låta eleverna vara aktivt delaktiga i undervisningen (Lorentzson & Rehnberg, 2004). I *Skolan och den radikala estetiken* betonas att i den nya kultur vi lever i är de olika medierna tydliga i vardagen och påverkar barnets identitetsutveckling. Det är därmed av största vikt att all populärkultur, däribland TV, i lagom takt integreras i undervisningen. Skolan måste anpassa sig till samhällsutvecklingen och hitta en mellanväg, där man inte enbart håller sig avvisande till det nya, men heller inte okritiskt anammar det, utan integrerar det med gammal vedertagen kunskap. Skolan måste ha ett grundläggande perspektiv i all undervisning, där inget bör tas för givet och där det hela tiden finns en diskussion om varför man gör vad (Aulin-Gråhamn, Persson & Thavenius, 2004).

Skolan har inte i praktiken förnyats i takt med samhällsförändringarna och skolans legitimitet och lärarens auktoritet är inte längre självklar. Man har förlorat sitt bildningsmonopol och eleverna ser inte upp till skolan som förebild på samma sätt som förr, trots att den tar allt större plats i elevernas liv. Därmed är det av största vikt att pedagogerna konkret använder sig av fler verktyg och perspektiv i undervisningen, bland annat av den populärkultur, som till exempel TV, kan erbjuda (Carlgren & Marton, 2002; Nordlund, 1996). För att förstå förändringarna i samhället måste man inse att kunskap inte kan befrias från sitt sammanhang. Professorerna Ingrid Carlgren och Ference Marton menar att allt man lär sig påverkas av sammanhanget. ”Om jag ser kunskap som en relation mellan mig och världen, så blir följden av det att jag också är med och skapar världen. Min förståelse av världen blir en del av världen.” (Carlgren & Marton, 2002, s. 195) Medieundervisningen får inte bli något lösryckt ur sitt sammanhang (Aulin-Gråhamn et al., 2004).

Journalisten Lars Grip (2003) anser att skolan borde vara en naturlig mötesplats för kultur där man kan möta barnens intressen för det TV-utbud de tar del av. Pedagogen bör respektera de åsikter och upplevelser eleverna har tagit till sig via media. Lärande bör grunda sig på en positiv syn på elevernas förmåga och använda detta konstruktivt i undervisningen. Detta håller Rönnerberg (2003) med om och anser även att det är viktigt att samtala om media. Att angripa olika sorters perspektiv i medieundervisningen är av största betydelse. Det ökar barnens förståelse av omvärlden. Vad gäller hur medieundervisningen skulle kunna planeras mer konkret, nämner Rönnerberg att mediepedagogik borde vara ett obligatoriskt skolinslag, dock inte som ett skolämne i sig utan i form av kulturpedagogik, vilket skulle fungera som en ämnessammanbindande dimension av flera skolämnena till en skolportal, - mediakommunikation.

Rönnerberg beskriver i *TV är bra för barn* ett generellt förhållningssätt som hon anser att vuxna bör ta gentemot barns tv-tittande. För att kunna värdera vilka TV-program som är bra för barnet att titta på, bör den vuxne dels utgå från sig själv, men också från barnet. Hon betonar att man ska anlägga ett barnperspektiv, där den vuxne med kunskapen om vad barnet skräms av och känner glädje och lycka inför, kan titta på TV med barnets ögon. Genom att anta ett sådant perspektiv, är det lättare att förstå varför vissa program är intressanta och lockande för barnet. Det är av betydelse att försöka hänga med i det TV-utbud de tittar på, eftersom man då lättare kan förstå barnets reaktioner, kommentarer och frågor (Rönnerberg, 1997). Att sluta jämföra med hur det var när man själv var liten är också viktigt. Dagens värld och populärkultur skiljer sig från hur det var förr. Dessutom är det en stor risk att förlora sig i nostalgin, då minnet kan vara selektivt och man endast minns det som var bra (Falkheimer, 2001; Lindgren, 2005; Rönnerberg, 1997). TV måste avdramatiseras och bli föremål för diskussion bland annat mellan föräldrar och pedagoger (Rönnerberg, 1997). TV är idag känsligt att prata om och man skyltar gärna med sin ansvarsfullhet och sin moral – en sorts offentlig präktighetsattityd som ofta leder till att man inte är uppriktig och förnekar det man egentligen tittar på (Falkheimer, 2001; Rönnerberg, 1997).

3.5 Medielekar

Under denna rubrik redogör vi för medielekar och dess betydelse för barnets utveckling och förståelse för de värderingar som finns i samhället.

Elkind (1984) menar att man tydligt i barngrupper kan se hur TV har påverkat barns lekar. De fungerar som en bearbetning, förståelse av och inläring i samspel med andra. Barnet försöker efterbilda vad de sett och känner till, allt från kommersiella förebilder till actionhjältar i tecknade filmer till sånger i reklamjinglar. Om de inte hindras leker de gärna våldsamma medelekar med sina kamrater. Ellneby hävdar att dessa lekar lär barnen hur man ska vara och vad som är tillåtet, men att den viktigaste inläringen dock sker utifrån livs levande människor i den närmaste omgivningen (Ellneby, 2005). Grandelius (1999) ser en risk i att barnet genom leken, istället för att bearbeta TV-händelserna, endast får utlopp för egna aggressioner och spänningar. Han menar att detta

kan resultera i en falsk föreställning om att barnet har kontroll över sitt liv. Rönberg (1997) menar att medielekar är mycket betydelsefulla och nyttiga för barnen och ska uppmuntras och underlättas. I dessa lekar kan de genom olika mediafigurer bearbeta sina vardagserfarenheter och lära sig hur livet fungerar. Hon motsäger dock att TV skulle påverka dem på så sätt att det skulle styra dem till att endast ta till sig redan färdiga bilder. Hon menar att fantasi varken härstammar inifrån eller utifrån, utan uppstår i skärningspunkten däremellan. Det är av största betydelse att barnet får gå in i leken, även våldsamma sådana. I flesta fall är aggressionen i lekarna överenskommen och spelad. De verkliga konflikterna uppstår i de sociala relationerna då något barn kanske gör sig illa eller då man inte kommer överens om rollfördelningen, inte utifrån själva medieförebilderna. I de få fall då en del barn slåss på riktigt markeras det tydligt att det ogillas av övriga inblandade.

Ellneby menar liksom Grandelius att det är viktigt att låta barnet leka medielekar, men under den vuxnes kontroll. Föräldrars och pedagogers erfarenhet kan hjälpa barnet att utveckla leken genom att visa denne flera alternativ på hur man kan lösa problem (Ellneby, 2005; Grandelius, 1999). Om en vuxen delar med sig av sina värderingar och upplevelser faller barnet inte lika lätt för TVs påverkan (Ellneby, 2005; Grandelius, 1999; Nordlund, 1996). Elkind och Nordlund håller med och menar att mycket av utbudet är för komplicerat och abstrakt för dem, vilket förbryllar, oroar och stressar barnet (Elkind, 1984; Nordlund, 1996). Elkind påpekar vidare att leken är en viktig säkerhetsventil vid stress, men att TV hetsar barnet och berövar det på tid att leka.

Rönberg (1997) menar att farorna är starkt överdrivna och väljer att se det ur ett annat perspektiv. I leken imiterar barnet en del av egenskaperna eller handlingarna de sett. Barnet vill ofta i sina lekar efterlikna sina hjältar och idoler. Det är barnets individuella historia och gjorda erfarenheter i vardagen som ligger till grund för valet av lek. Kriterierna för figurernas egenskaper är ofta initierade av kamrater, syskon, föräldrar och lärare och därmed grundlagda i verkligheten, inte genom TV. Det är sällan denna mall motsvaras av en enskild TV-figur. Barnet slår samman flera kriterier till en blandfigur som stämmer överens med de önskemål barnet har. För pojkar är drömjaget ofta en fysiskt stark person, till exempel actionhjältar, och för flickor handlar det ofta om att vara andra tillags och att ha ett vackert yttre. I de flesta fall är dessa roller inriktade mot nuet alternativt den närmsta framtiden. Barnet bär på vissa föreställningar om hur man ska bete sig, men behöver konkretiseringar eller modifieringar liksom kontraster som förtydligar vad som sker och vad som förväntas av en. Barnet testar sina tankemodeller och för därefter in dessa i leken.

Studier från Folkhälsoinstitutet har påvisat att det finns ett samband mellan hög TV-konsumtion och barns aggressivitet och förekomst av utåtagerande beteendeproblem, i synnerhet hos pojkar (Rydell & Bremberg, 2004). Rönberg (1997) hävdar däremot att risken är överdriven och att man bör se situationen ur ett annat perspektiv. Barn förstår i motsats till vad många vuxna tror, att hjältens handlingar är på låtsas. Därmed är alla våldsuttryck symboliska. I all välmening med ursäkt att barnet behöver positiva förebilder, säger vuxna ofta ifrån, då barnet leker krigslekar och actionladdade superhjältar. Dessa figurer fungerar dock inte främst som förebilder för barnet, utan är

snarare som önskade sinnebilder av föräldrarna. Barnet förstår inte den vuxnes upprörda reaktion över leken. I och med de vuxnas kommentarer blir barnen indirekt bekräftade och försöker anpassa sig till de vuxnas ramar. Barnets hjältar är i stort sett alltid moraliska, hjälpsamma och osjälviska. TV gör det möjligt för barn att experimentera med flera roller och konfliktlösningar. De får pröva fantasierna i lek och vardagshandlingar. Barnet tvingas omtolka, ifrågasätta, jämföra, revidera, försvara och förkasta sina rollförebilders agerande. Det är viktigt menar Rönnerberg, att man är medveten om att medieinslag endast byggs in i leken om de låter sig anpassas till traditionell lek som exempelvis mamma-pappa-barn, utklädnings-, uppträdande-, skrämself-, kamp-, fång- och jaktlek. TV moderniserar och berikar de traditionella lekarna. Barn leker inte slaviskt efter handlingen i en TV-berättelse, utan plockar olika uppslag och kombinerar på ett fantasifullt sätt med gamla lekar.

3.6 Böcker eller TV?

I detta rubrikavsnitt presenteras synen på böcker kontra TV, hur det genom tiderna sett ut och vilka argumenten är för det som föredras.

Ellneby (2005) och Grandelius (1999) menar att läsande utvecklar tänkandet. När barn läser själva eller när en vuxen läser för dem skapar barnen sina egna bilder. TV däremot skapar bilderna åt barnen. Böcker är mer skapande än TVs färdiga illustrationer. Ju mindre som är bestämt i förväg desto mer kan barnet delta konstruktivt. Ellneby uttrycker att barn tycker att det är enklare och mer lockande att titta än att lyssna. TV stimulerar bearbetningen av visuella symboler, ofta i ett snabbt tempo vilket kan resultera i att den verbala inläringen minimeras (Ellneby, 2005). Grandelius (1999) menar vidare att många barn tillägnar sig ett avancerat språkbruk genom att titta mycket på TV, men orden och begreppen är situationsförpackade. Barnet gör ord och begrepp till sina egna utan att egentligen förstå begreppets innebörd. Vuxna kan betrakta barnet som mer kompetent än vad det egentligen är, eftersom barnet ibland vet mer än de förstår. Denne riskerar att missa det betydelsefulla av att ha en vuxen att samtala med om sina idéer och tankar. Postman har ett ännu tydligare kritiskt förhållningssätt till televisionen och anser att läsning och TV-tittande fostrar två olika sätt att förhålla sig till verkligheten. TV-mediet förändrar meningsutbytet eftersom det skapar nya former för hur sanning uttrycks. Televisionen är skadlig och absurd, samt underlägsen det tryckta ordet (Postman, 1986). Skillnaden mellan att läsa och se på TV är att det tryckta ordet kräver kunskap och erfarenhet, medan TV matar dig med bilder. Följden blir en konkret reaktion som väddar till dina känslor istället för förnuftet. Böcker kräver att vi tänker, medan TV i första hand låter oss känna (Postman, 1984). Skriftkulturen utvecklar vår analytiska förmåga medan bilden tränger undan orden och får oss att tänka med magen. Att de två medierna skulle samexistera tror han inte på, eftersom samexistens förutsätter likvärdighet (Postman, 1986).

Rönberg (1997) har motsatt uppfattning och menar att när barn tittar på TV behöver de inte ge röst åt någon annans repliker vilket är nödvändigt för bokläsaren. Författaren i en bok talar hela tiden om vad alla känner och varför. TV-tittaren är därmed mer kreativ och får större möjlighet att föra ett inre samtal, fundera vad som sägs eller bara låta tanken flyga iväg och fantisera. Hon anser dock att TV och böcker är två berikande medier, men att de fungerar på olika sätt. Böcker och TV är en sorts estetisk respektive social fantasi. TV-tittande är ett ord-medium där barnet tillägnar sig ett sammansatt språk. Televisionen är medskapande och uppmuntrar till fantasi där man försöker sätta sig in i hur andra människor tänker och känner genom att betrakta dem.

Orsaken till att TV-mediet möter ett sådant motstånd bottenar i en rädsla för var samhället är på väg. Varje nytt medium upplevs som ett hot och bemöts därmed med skepsis. Det föds en moralisk panik där det nya är skrämmande och ett hot mot normer och värderingar och upplösning av gamla traditioner. Oron för televisionen och den makt den besitter har varit tydlig ända sedan den etablerades. Istället för att försöka förstå det nya och integrera det konstruktivt, skuldbelägger man det som orsak till det man anser vara fel i samhället. Man menar därmed att det finns ett direkt orsakssamband mellan att exponeras för ett visst medieinnehåll och påverkan på ens psyke eller praktiska handlande. De unga definieras som offer och måste skyddas, vägledas och kontrolleras av de vuxna, då de är känsliga och mottagliga för det masskulturen förmedlar (Andersson et al., 1999; Falkheimer, 2001). TV-mediet har därmed lägre status än böcker. Vuxenvärlden idealiserar de väl inarbetade medierna och demoniserar de nya. Moraliska paniker eller mediepaniker har utspelats flera gånger genom tiderna, med likartade och förutsägbara förlopp. Den vuxne utser sig själv som problemlösare och olika åtgärder vidtas för att lösa problemet. Intresset avtar så småningom tills ett nytt massmedium startar spiralrörelsen igen (Andersson et al., 1999; Falkheimer, 2001; Rönberg, 1997). Synen på populärkultur har i huvudsak varit negativ i skolan och inte accepterats och givits samma utrymme som finkulturen, som skulle vara dess motsats (Falkheimer, 2001; Nordlund, 1996). Det kan man se i mönstret TV-konsumtion kontra konsumtionen av böcker. Lärare har ofta den goda ambitionen att bidra med ett kritiskt perspektiv, som då slår över i en negativitet. Skolkulturen har kommit att stå som motsats till det populärkulturen står för (Nordlund, 1996).

3.7 Barns preferenser om vad som är bra och dåligt

Under denna rubrik kopplar vi till vad barn vill titta på och vuxenvärldens argument för att skydda dem från visst TV-utbud. Genrerna tecknat och dokusåpor står som exempel.

Rönberg menar att tecknade och animerade program är populära hos barn, eftersom de lätt kan urskilja dess figurer. Karaktärerna motsvarar ofta de frågeställningar som barnet möter. Disneys filmer ger tydliga exempel på symboliska orienteringsramar. Filmerna hjälper barnet att förstå olika rollförväntningar och hur sociala konventioner fungerar. Barn inser tidigt, i regel redan vid sex års ålder, att tecknad film är på låtsas (Rönberg, 2001). Forskaren Cecilia von Feilitzen betonar dock att i och med den digitala tekniken

blir många av dagens animationer alltmer realistiska, vilket kan innebära att insikten om det är fiktion eller verklighet kommer högre upp i åldrarna. Det är av största vikt att inse att det är skillnad på vad barn upplever och uppfattar å ena sidan och hur de påverkas å den andra. Von Feilitzen menar att barnet kan hålla viss distans till påverkan, till exempel insikten om att vissa våldsinslag är på låtsas, men det bidrar samtidigt till större engagemang eller inlevelse i vad de ser, vilket förstärker intrycket (von Feilitzen, 2004).

Ellneby (2005) anser att de allt mer förekommande våldsinslagen i TV, oavsett om de är verkliga eller fiktiva, kan ge barnet en uppfattning om att världen är farligare än den är. Det kan i sin tur skada barnets tillit till andra människor. Rönnberg (1997) är av en annan uppfattning och anser för det första att det är en enorm skillnad mellan nyhetsvåld och fiktivt våld på TV. Hon menar att nyhetsvåld är skrämmande för barn, medan det fiktiva våldet uppfattas som orealistiskt. Det fiktiva våldet är försett med olika markörer, vilka fungerar som effekter i programmen. Nyhetsvåldet saknar dessa markörer och barnet inser att våldet är på riktigt. Barnet ska därmed skyddas från att se nyheter. Det fiktiva våldet däremot föder istället lek och fantasier. Barn dras till genrer där det hemska är på låtsas och väljer bort det som inte är bra för dem. De ser beteenden i TV-program, men framförallt ser de sammanhanget och lär sig *om* och i så fall *när* våld får användas och av *vem*. Barnet förskjuter dessutom det de inte kan relatera till. Innehållet i programmet återger en verklighet barnet känner till, en verklighet de mött. Det som de inte är vana att se i verkligheten, förstår de inte. Barn vill helst se det humoristiska "lekvåldet" som inte framkallar någon oro eftersom de inser att det är på låtsas och därmed inte behöver ta det på allvar.

Dokusåpor är en omdebatterad programtyp eftersom många anser att gränsen mellan fiktion och verklighet är otydlig. Genren kritiserar ofta för att vara gränsöverskridande och svårhanterlig för barn och unga som tittar (Ungar & medier 2005). Rönnberg (1997) menar dock att överdrifterna och stereotyperna som ofta skildras i dokusåpor är tillräckligt onyanserade för att blir begripliga. De verkliga förebilderna finns i verkligheten i barnets omgivning. Runt nio års ålder kan barn börja ifrågasätta stereotyperna och överdrifterna i TV-programmen. TV fungerar därmed som hjälp till att tolka dessa roller och som ett hjälpmedel till fantasin och inte som en spegel av hur verkligheten ser ut. Det är av största vikt att inte underskatta barnet och att lyfta fram fantasin eftersom det hjälper barnets kognitiva och kreativa utveckling. Barnet saknar visserligen erfarenhet, men inte förmåga att tänka och reflektera. TV-karaktärerna och deras handlingar i olika genrer används som byggstenar i skapandet av identiteten och den sociala samhörigheten.

3.8 Public service-TV och kommersiell TV

I detta rubrikavsnitt belyser vi public service-TV kontra kommersiella kanaler. Kritikerna menar att TV i allmänhet och de kommersiella TV-kanalerna i synnerhet har en homogeniserande inverkan. En motvikt till denna kritik är en mer liberal inställning där det menas att public service visar det TV-utbud som vuxna generellt anser att barn borde titta på, men att barnen ändå själva väljer vad de vill se.

Media speglar hur individer är, olika ideal och hur samhället ser ut. TV är med och förändrar verkligheten (*Flicka. Guide till att bli mediekritisk*). Samtidigt har TV-bolagen stora ekonomiska intressen i sina produktioner. De lägger ned mycket tid och pengar på undersökningar i syfte att veta hur man ska få barn och ungdomar att titta på just deras TV-program. De lägger ned miljarder kronor varje år, anställer psykologer och andra experter i syfte att fånga barns och ungas intresse och förstå hur de tänker (Falkheimer, 2001; *Flicka. Guide till att bli mediekritisk*).

Under det senast decenniet har man kunnat urskilja två klart åtskilda huvudfåror i TVs barnutbud: public service och kommersiell TV (Rönnerberg, 1997). Mångfald och valfrihet var några av slagorden när monopolet upphörde för den statliga televisionen och kommersiell TV etablerade sig i slutet av åttiotalet, med ett ökat antal TV-kanaler som följd (Falkheimer, 2001; Grip, 2003; Lindskog, 1996). Bland annat etablerades en ny svensk privat marksänd reklamkanal, som så småningom kom att bli TV4. Deras sändningar skiljer sig från andra kommersiella TV-kanaler på så vis att de lyder under ett omfattande avtal med den svenska staten, som gäller såväl programinnehåll som reklam. TV4 kan på så vis sägas vara en typ av public service-kanal. TV4 har nu blivit Sveriges största enskilda kanal, men det är fortfarande Sveriges Televisions kanaler som nås och ses av absolut flest tittare (Falkheimer, 2001).

Grip (2003) anser dock att mångfalden i utbudet blev enfald i innehållet. Han jämför public service och kommersiell TV med ett slag mellan demokrati å ena sidan och marknad å den andra. Han hävdar vidare att public service-TV, med rötterna i humanistiska och demokratiska värderingar, har fått stryka på foten inför en krass, kommersiell hållning vars enda syfte är att dra tittare till reklamen. Nordlund (1996) och sociologen Pierre Bourdieu (1998) framhåller att den information TV förmedlar är utvald av andra och redan omformad enligt vissa värderingar. Det som sänds fokuserar det som är sensationellt, spektakulärt och ovanligt. Därmed förvrängs språket och verkligheten, vilket Bourdieu menar hindrar kommunikationen och motverkar demokratin (Bourdieu, 1998). Verkligheten visas inte som den är, utan dramatiseras och spetsas till i en särskild version som gynnar marknaden och ekonomin (Bourdieu, 1998; Nordlund, 1996).

Även Neil Postman har en starkt negativ syn på televisionen i stort, men i synnerhet vad gäller kommersiell TV. Han anser att dess utbud förändrar värderingarna i samhället (Postman, 1986). De olika TV-kanalerna konkurrerar med varandra i syfte att hålla kvar publiken. Hela tiden krävs nya idéer som trissas högre och högre. TV-tittaren upplever därmed inte någon eftertänksamhet när det gäller vad som skildras. Det resulterar i att inget ämne blir tabubelagt. Utbudet eftersträvar att ge omedelbar effekt och dess uppgift består i att hålla information i rörelse (Postman, 1984). Allt som visas på TV, oavsett huruvida det är barnprogram eller nyheter, har blivit till underhållning. Innehållet i utbudet ska tillfredsställa behovet av att ständigt bli underhållen (Falkheimer, 2001; Postman, 1986). Innehåll och fakta förlorar därmed sin betydelse (Postman, 1986). Liksom Postman, hävdar Bourdieu (1998) att i synnerhet den kommersiella televisionen tränger undan den information som befolkningen behöver för att kunna utöva demokratiska rättigheter. Den gör människor okunniga och icke-reflekterande, vilket skapar en förtryckt och underhållslysten grupp.

Rönnerberg (1997) står för en positiv syn på televisionen. Hon liknar de olika barnutbudet hos public service-TV som en fortsättning på hemmets uppfostran. TV anser hon kan liknas vid en trygg och fostrande mamma. Kommersiell TV har sett sig som en självklar del av offentligheten och marknadens nöjesutbud och påminner då enligt henne mer om en lekfull och äventyrlig kompis till pappa. Vidare anser hon att ett rikt utbud ger barnet större valfrihet av vad denne vill titta på. Elkind (1984) motsäger detta och anser tvärtom att ökandet av barnutbudet har resulterat i en uppdelning av kvalitet och skräp. TV-programmen generellt sett, men i synnerhet vad gäller de kommersiella kanalerna, har en homogeniserande inverkan såväl etniskt och åldersmässigt som geografiskt och socialt. Orsakerna menar Elkind är ekonomiska. Rönnerberg (1997) menar att detta är en olycklig gränsdragning då hon anser att det är avgörande hur programmen används. Det är det enskilda barnets igenkänning och tolkning av ett program som är det viktiga. Hennes ”barnistiska” perspektiv är att minska på ojämlikheten mellan barn och vuxna. Hon betonar vikten av att begripa barns egna val och värderingar av det som kulturen förmedlar. Barn och vuxna uppfattar världen, inklusive barnkulturprodukter, på olika sätt beroende på erfarenheter och position. Det är viktigt att inte glömma, anser Rönnerberg, att barnkulturen är avsedd för barn. De väljer de program som känns angelägna för dem just då och deras relationer med andra.

Rönnerberg menar att barn föredrar de kommersiella kanalernas utbud framför public service-TV. Hon påstår att orsaken är att programmen är anpassade till barnets villkor och fokuserar på underhållning (Rönnerberg, 1997). I public service-TV är tanken att programmen förutom att vara underhållande ska vara hälsosamma, informativa, folkbildande och fostrande (Falkheimer, 2001; Nordlund, 1996; Rönnerberg, 1997). Det resulterar enligt Rönnerberg (1997) i att programmen i första hand inte tilltalar barn, utan snarare de vuxnas ambitioner och föreställningar om barn. I public service-TV är föräldrarösten synlig och programmen har ofta en programledare, vilket ofta saknas på de kommersiella kanalerna. Det är samma anledningar som lockar de unga som oroar de vuxna. Rönnerberg påpekar att det ligger i fostrarrollen att se till barnets framtid och inte till nuet och att föräldrarna på så vis gör små vuxna av sina barn. I dagens stora utbud börjar den ansvarsfulla mammans omsorg ersättas av den oansvarige och bekymmerslöse

kompispappan, vilket skrämmer flertalet vuxna. Ellneby (2005) menar däremot att de kommersiella programmen inte är barnsäkra. Deras barnutbud är åldersdifferentierat, ofta omoraliskt samt har vuxna associationer, dålig språkbehandling och skrikigt tal. Hon menar att det därmed är viktigt att vuxna tar ställning utifrån sin kunskap om barnets verkliga behov och dess utveckling.

3.9 Sammanfattning

Vi lever i en forcerad och snabbt föränderlig tid, där media speglar bilden av hur vårt samhälle ser ut. Media och då i synnerhet TV är en naturlig del av våra liv.

Läroplanen understryker behovet av mediekunskaper. Det har dock blivit ett problematiskt ämne, dels på grund av att bindande direktiv saknas, dels på grund av flertalet lärares brist på kunskap och intresse för ämnet. Fåtalet pedagoger lämnar dessutom lärarutbildningen utan någon grund att stå på beträffande mediepedagogik.

Det är av stor betydelse att verksamheten skapar konstruktiva miljöer för lärande. Medieundervisning representerar en del, men trots det dominerar de tryckta medierna i skolan. Det bildningsmonopol som förr var förbehållet skolan är idag förlorat, därmed måste pedagogen använda sig av fler verktyg och perspektiv i undervisningen. Dagens elever är formade av en mediekultur, vilket utgör en central referenspunkt i deras vardag. Ett ömsesidigt deltagande och en dialog där man förstår vad man gör och varför är därmed mycket viktigt i skolverksamheten.

Trots att de flesta håller med om ovanstående, har skolan dock inte förnyats i takt med samhällsförändringarna och de mål läroplanen uttrycker. Lpo 94 representerar ett sociokulturellt perspektiv, där kommunikation och samspel med andra är de viktigaste komponenterna i en inlärningssituation. Värdegrunden i Lpo 94 uttrycker tydligt att skolverksamheten ska utformas enligt demokratiska värderingar: "Människolivets okränkbarhet, individens frihet och integritet, alla människors lika värde, jämställdhet mellan kvinnor och män samt solidaritet med svaga och utsatta är de värden som skolan skall gestalta och förmedla." (Lpo 94)

TV påverkar barnens identitetsutveckling. Det råder dock delade meningar om på vilket sätt TV påverkar i ett långsiktigt perspektiv. Kritikerna menar att TV ger för mycket information, vilket gör det svårt för barn att hantera och därmed skapar stress och oro. Anpassningskraven blir för stora vilket resulterar i svårigheter att göra de val som är unikt egna. TV påverkar och förmedlar sådant som ligger utöver barnets utvecklingsnivå. Det har enligt kritikerna resulterat i en förändring i relationen mellan barn och vuxen. Barn exponeras genom TV för sådant som förr enbart var förbehållet vuxna, vilket gör att barnet inte kan utvecklas på ett lugnt och riktigt sätt. De skyndas in i vuxenvärlden. Kritikerna menar därmed att barnet måste skyddas mot en stor del av det TV-utbud som visas. Vuxna måste dessutom aktivt stödja barnet att granska och värdera det TV förmedlar.

Margareta Rönnerberg menar däremot att TV-mediet inte nödvändigtvis behöver påverka barnets identitetsutveckling negativt, utan att TV både är betydelseskapande och kreativt. Medierna gör världen komplexare, men också barnen kunnigare eftersom de får tillträde till nya arenor genom TV-mediet. Vidare menar Rönnerberg att TV inte är ensidigt känslomässigt utan att barn oberoende av vilken erfarenhet de har, granskar det TV förmedlar med ett kritiskt förhållningssätt. Eftersom dagens samhälle är mer komplicerat och krävande idag, kan TV erbjuda barnet att skapa en symbolisk orienteringsram som hjälper denne att göra identitetsutvecklingen mer lätthanterlig och överblickbar. Den riktiga identifikationen menar Rönnerberg sker tillsammans med människor i ens omgivning, i huvudsak föräldrarna, och inte via TV-mediet. Att vuxenvärlden ska döljas och att TV skulle vara en bidragande orsak till att barn allt tidigare frångår den traditionella barndomen motsäger sig Rönnerberg. Hon menar att man inte bör dölja vuxenvärlden utan istället anta ett "barnistiskt" perspektiv i syfte att förstå barnets egna val och värderingar. Därmed skulle ojämlikheten mellan barn och vuxen minska.

TV påverkar barns lekar och fungerar som en bearbetning, förståelse av och inläring i samspel med andra. Kritikerna ser risker med medielekar och anser att de kan vara destruktiva och därmed bör kontrolleras av vuxna. TV hetsar barnet att leka av sig det de inte kan hantera och berövar på så sätt barnet på tid för riktig lek. Rönnerberg menar däremot att medielekar ska uppmuntras och underlättas. Medielekar appliceras på traditionella lekar och lär barnet hur verkligheten fungerar.

Kritikerna menar att TV-mediet i jämförelse med det trycka ordet, visserligen är olika sätt att förhålla sig till verkligheten, men att TV är underlägset läsning. Böcker kräver att du tänker medan TV i första hand påverkar dig känslomässigt. TV, i synnerhet kommersiell TV, förvränger verkligheten. Dess syfte menar kritikerna är att locka tittare vilket i sin tur ska gynna marknaden och ekonomin. TV har en homogeniserande verkan. Rönnerbergs synsätt är att medierna påverkar på olika sätt och därmed berikar varandra. Böcker och TV är en sorts estetisk respektive social fantasi. Rädslan för TV-mediet menar Rönnerberg, bottnar i moralisk panik som alltid existerat för det som är nytt och främmande. Det är därmed av största vikt att man försöker förstå det nya och integrera det konstruktivt i samhället.

4 Metod

Eftersom vårt syfte är att orientera oss om den forskning som finns kring barns TV-medievanor samt kartlägga de två mest populära TV-programmen barn i skolår 1-3 på två skolor tittar på, för att därefter analysera vilka värden de mest sedda programmen förmedlar, samt göra en jämförelse med skolans värdegrund, har vi fått genomföra undersökningen i flera steg. Metodval och tillvägagångssätt presenteras i följande avsnitt.

4.1 Metodval

Den första delen av vårt arbete ägnade vi åt litteraturstudier. Vi sökte och läste litteratur som behandlade media, barn och påverkan på olika sätt samt styrdokument för skolan. Då arbetet haft en tidsbegränsning och därmed med hänsyn till den, valde vi att genomföra undersökningen på skolor vi visste var tillgängliga för oss. Detta gör att resultaten inte får någon statistisk reliabilitet. Vi valde även bort att göra intervjuer med eleverna. I inledningsskedet av arbetet diskuterade vi detta, men ansåg att även det var för tidskrävande arbete. Vi bedömde dessutom att den enkätundersökning vi genomförde skulle ge ett bra underlag att arbeta vidare med. Själva syftet med enkäten var att få fram ett underlag, för analys och jämförelse, i form av TV-program att analysera samt att få en uppfattning om hur mycket eleverna tittade på TV. För att få kunskap om vilka TV-program som var de viktiga för just vår analys började vi med en explorativ enkätundersökning som genom sin belysning visade vilka TV-program vi borde använda oss av. De två TV-program som visade sig vara de mest frekventa svaren i enkäten valdes ut för analys. Vår undersökning av TV-programmen är kvalitativt inriktad då den fokuserar på tolkande analyser. Det är svårt med denna typ av undersökningar eftersom det handlar om att studera, tolka och förstå och man inte får fram några mätbara hårddata. I detta hermeneutiska förhållningssätt till forskningen får man anta en engagerad forskarroll (Patel & Davidson, 2003). Det är även svårare att tolka ett TV-program än en skriven text, då TV-mediet kombinerar bild, ljud och text. I våra observationer av TV-programmen använde vi oss av en observationsmall (se bilaga 1). För att tolka och analysera det vi observerade använde vi våra egna tankar, intryck och kunskaper som verktyg. I denna typ av forskning är det en tillgång och inte ett hinder att använda sin förförståelse för att göra tolkningar. Det gäller att försöka se helheten i det man undersöker (Patel & Davidson, 2003). Med hjälp av observationsmallen strukturerade vi våra observationer och vi har därefter kunnat pendla mellan att titta på delarna och helheten av det vi observerat. Vi jämförde sedan resultaten av TV-programsanalysen med skolans värdegrund, där vi valt ut ett citat ur Lpo 94 vilket vi anser representerar värdegrunden och dess värderingar på ett bra sätt. ”Människolivets ocränkbarhet, individens frihet och integritet, alla människors lika värde, jämställdhet mellan kvinnor

och män samt solidaritet med svaga och utsatta är de värden som skolan skall gestalta och förmedla.” (Lpo 94, s. 5)

4.2 Undersökningsgrupp

Vi använde oss av två skolor i västsverige. Sex klasser, från år ett till tre – totalt 84 elever, deltog i undersökningen.

4.3 Tillvägagångssätt

4.3.1 Enkätundersökning

Vi besökte enskilt var sin skola för att genomföra enkätundersökningen, vilken skedde under ledning. Genom vår närvaro kunde vi hjälpa till och förtydliga i syfte att undvika missförstånd. Vi började med att informera om och klargöra syftet med enkäten för eleverna. Vi klargjorde på vilket sätt deras bidrag skulle användas och att deltagandet var frivilligt. De ombads att skriva F för flicka och P för pojke på enkäten. I övrigt var de anonyma, då ingen annan identifiering fanns på dem. Eleverna fick ingen färdigtryckt enkät, utan ett tomt papper med rader att skriva på. Detta var det sätt eleverna var vana att skriva på. Dessutom såg vi en fördel i att de inte kunde se samtliga frågor direkt och därför skynda sig igenom dem, med eventuell risk för mindre genomtänkta svar som följd. Vi läste upp samtliga frågor och väntade på att alla skulle ha svarat färdigt innan vi gick vidare till nästa. Vi gav eleverna den hjälp de i vanliga fall skulle ha fått under sin skoldag. Exempelvis kunde elever få hjälp när de glömt vad ett specifikt TV-program hette eller hjälp med att stava eller skriva.

Enkätfrågorna (se bilaga 2) var öppna och eleverna fick beskriva med egna ord. I en av frågorna däremot, gav vi förslag på alternativ för att förtydliga vad vi menade med frågan. De fick själva bestämma hur många svarsalternativ de ville skriva i samtliga frågor. Graden av standardisering var hög, då frågorna utformades på samma sätt och ordningen var densamma. Graden av strukturering var låg eftersom undersökningsdeltagarna fick svara fritt. Vi övervägde först att låta enkäten ha strukturerade frågor med färdiga svarsalternativ. En TV-bilaga användes, men trots att vi begränsade oss till TV1, TV2 och TV4, blev enkäten flera sidor lång. Enkäter med för många frågor gör det tröttsamt för dem som ska besvara dem. Det kan leda till att personerna inte bryr sig om att svara fullständigt (Patel & Davidson, 2003). Detta ledde fram till att vi valde att låta frågorna vara få och öppna. Förutom att ta reda på vilka TV-program de tittade på, valde vi frågor i syfte att få en uppfattning om hur omfattande deras TV-tittande var. Efter vi hade utfört enkätundersökningen gick vi igenom enkäterna och sammanställde svaren. De två vanligaste TV-programmen valdes ut för analys.

Undersökingsdeltagarna var under 15 år, därmed skickades ett brev (se bilaga 3) till föräldrarna med information om undersökningen, för deras samtycke till barnets deltagande.

4.3.2 Analys av TV-program

De två vanligaste och populäraste TV-programmen enligt enkäten var Svampbob Fyrkant samt Idol 2005 och dessa valdes således ut för observation och analys. Vi observerade enskilt fyra avsnitt av respektive program, vilket således resulterade i totalt åtta avsnitt av Svampbob Fyrkant respektive Idol 2005 (Idol 2005. TV4. 25/11 15.00, 25/11 20.00, 28/11 15.00, 29/11 15.00, 30/11 15.00, 1/12 15.00, 2/12 15.00, 2/12 20.00; Svampbob Fyrkant. Nickelodeon. 29/11 8.30, 29/11 16.00, 30/11 8.30, 30/11 16.00, 1/12 8.30, 1/12 16.00, 2/12 8.30, 2/12 16.00). När vi tittade på TV-programmen använde vi oss av en observationsmall. Underlaget för observationerna fann vi i ett läromedel i svenska för grundskolans senare del, *Magasinet – Medier* (Boglund & Boglund, 1997). TV-programmen spelades inte in. Vi observerade många avsnitt av respektive program för att bilda oss en vidare uppfattning om hur de var utformade och eftersom vi såg flera avsnitt kunde vi göra anteckningar i omgångar och på så sätt finna mönster i hur programmen utspelade sig.

4.3.3 Jämförelse med skolans värdegrund

När vi jämförde resultaten av TV-programsanalysen med skolans värdegrund valde vi ut ett citat ur Lpo 94, vilket vi anser representerar värdegrunden och dess värderingar på ett bra sätt. ”Människolivets okränkbarhet, individens frihet och integritet, alla människors lika värde, jämställdhet mellan kvinnor och män samt solidaritet med svaga och utsatta är de värden som skolan skall gestalta och förmedla.” (Lpo 94, s. 5) Vi jämförde sedan dessa värden med vad vi fann i vår analys av TV-programmen. Vi analyserade hur Svampbob Fyrkant respektive Idol 2005 kunde tolkas förmedla dessa värden eller om de förmedlade motsatta eller andra värden.

4.4 Tillförlitlighet

Vi diskuterade det faktum att vi i undersökningen utgått från skolor valda utifrån tillgänglighet. Att resultaten gäller för den elevgrupp som deltagit i undersökningen och resultaten därmed inte kan generaliseras är vi medvetna om. Även risken att elevernas svar kunde ha påverkats av faktorer som deras ringa ålder och därmed deras läs- och skrivförmåga diskuterades. Vi anser dock att det vägs upp av det faktum att vi varit ytterst noggranna med instruktionerna till såväl enkäten som de enskilda frågorna. Det faktum att eleverna själva fick välja huruvida de lämnade ett eller flera svar kan dock ha påverkat resultatet något. I den fråga där vi lämnade alternativa svar, förklarade vi att det var valfria alternativ, i syfte att förtydliga frågan om när man tittar på TV, och att man fick välja att skriva på andra sätt, vilket ett flertal elever gjorde. Eleverna kan ha resonerat olika när de fyllt i enkäten. En del kan ha fyllt i ett alternativ, för att det var det

vanligaste och andra kan ha skrivit flera, för att nämna alla förekommande alternativ. Detta var vi medvetna om när vi utformade enkäten. Trots detta valde vi att behålla frågorna utformade så öppet som möjligt i syfte att inte på något sätt styra elevernas svar.

Trots detta finns det möjlighet att man inte skulle få samma svar om samma människor skulle reliabilitetstestas nu en kort tid efteråt. Detta beror på att TV är ett fenomen som normalt förändras över kort tid. TV-program, som är det vi studerat, befinner sig i ständig utveckling och förändring. Även människor förändras och det bidrar också till att det blir vanskligt att finna några slutgiltiga svar. Avsikten var inte att nå fram till svar som var heltäckande och allmängiltiga. Reliabiliteten bör därmed ses mot bakgrund av den unika situation som var aktuell vid undersökningstillfället (Patel & Davidson, 2003). Vi anser då att vårt resultat har en god reliabilitet. Således får även validiteten anses gälla den unika undersökningsgrupp vi använt oss av i undersökningen, utifrån den givna situationen vid undersökningstillfället.

Då vi är relativt ovana som forskare, kan det förekomma brister i genomförande och bearbetning av undersökningen.

5 Resultat

Vi har valt att inte presentera alla TV-program vilka eleverna svarade att de tittade på eftersom denna lista blev alltför omfattande. Det är inte av någon större vikt för arbetet att presentera samtliga program och vi valde därmed att presentera det vi ansåg var viktigt och intressant att ta upp med hänsyn till hela arbetets syfte.

5.1 Enkät

Totalt svarade 84 elever på enkäten, varav 45 pojkar och 39 flickor. Två pojkar uppgav att de inte tittade på TV.

Två program, Svampbob Fyrkant samt Idol 2005, framträder tydligt bland enkätsvaren och är vanligt förekommande i samtliga sex klasser på skolorna. 31 elever, ungefär en tredjedel, uppgav att de tittar på Svampbob Fyrkant. Idol 2005 ses av 18 elever – ungefär en femtedel. Vi finner inga skillnader mellan flickor och pojkar. Fördelningen mellan könen är förhållandevis lika och ger liknande resultat som för hela gruppen elever.

De flesta elever, 61 stycken – 33 pojkar och 25 flickor, anger att de tittar på TV dagligen. Det är något färre flickor än pojkar, men inte någon större skillnad. Det mest frekventa svaret är att man tittar på TV under kvällstid. 46 elever, ungefär hälften, uppgav att de tittar då. Några större skillnader mellan flickor och pojkar har vi inte funnit. 24 elever, ungefär en fjärdedel, uppgav att de tittar på TV på morgonen. Det är något fler pojkar som svarat att de gör det. Efter skolan är förhållandet omvänt, då det är 23 elever som uppgav att de tittar på TV och nästan dubbelt så många flickor som pojkar tittar då.

5.2 Svampbob Fyrkant

Serien är skapad av Stephen Hillenburg och handlar om en gul tvättsvamp, Svampbob Fyrkant. Den är främst skapad för barn, men även vuxna kan ha nöje av att titta på serien, då många av skämten är ironiska. Svampbob Fyrkant och hans vänner bor nere på havets botten i ett samhälle som kallas Bikini Botten. Handlingen utspelar sig där eller i dess omgivning på havets djup. Svampbob Fyrkant är huvudkaraktären i serien. Han är en gul tvättsvamp med tunna armar och ben och skoluniform på sig. Huset han bor i är en ihålig ananas och där huserar han tillsammans med sitt husdjur, Gary Snigel. Han arbetar på en snabbmatsrestaurang där han steker hamburgare. Svampbob är en entusiastisk,

charmig, karaktär som inte vill bli stor. I serien förekommer också Svampbobs vänner, där följande karaktärer är de vanligast förekommande:

Patrik Stjärna – en snäll och lojal, men disträ rosa sjöstjärna, tillika Svampbobs bästa vän och granne

Herr Krabba – Svampbobs penningälskande chef

Bläckvard – en blå, elak och gnällig bläckfisk som arbetar på samma restaurang som Svampbob

Sandy Kind – en äventyrlig, söt sjöekorre, vilken Svampbob är väldigt förtjust i (www.nick.com)

5.3 Idol 2005

Programmet kommer ursprungligen från USA och är ett musikprogram där deltagare tävlar för att bli årets Idol och vinna ett skivkontrakt. Det börjar med fem auditionprogram där flera tusen intresserade söker för att få vara med och tävla, genom att provsjunga inför en jury. Ett fåtal går vidare till två slutauctionprogram. De som klarat sig genom även dessa går sedan vidare i tävlingen. Därefter följer fem kvalprogram där de tävlande får sjunga och röstningen övergår till tittarna. Två tävlande från varje program går vidare. Slutligen är det således tio finalister kvar. Utöver dessa tio personer väljer juryn ut ytterligare en deltagare, bland de senast utslagna, ett "wildcard". Två manliga programledare guidar tittarna genom programmen och intervjuar jury och tävlande. Varje fredagskväll i direktsändning tävlar deltagarna mot varandra. De sjunger en låt, på ett i förväg bestämt tema. Juryn ger sitt omdöme och tittarna avgör genom telefonröstning vem av deltagarna som får lämna tävlingen. Slutligen är det en tävlande kvar som vinner Idol och skivkontraktet. De elva finalisterna som deltar i Idol 2005, är sex tjejer och fem killar mellan åldrarna 17 och 24 år.

De första programmen utspelar sig i olika städer i Sverige. Mestadels inomhus i stora väntrum och i lokalen där juryn sitter och man framför sin låt. Till viss del filmas även folksamlingen utomhus i väntan på att få komma in. Programledarna intervjuar de väntande. Slutauctionprogrammen filmas på en stor teaterscen, i korridorer och på hotellrum där de tävlande bor. Kval- och finalprogrammen filmas i studio och på scen med publik (www.tv4.se/idol2005).

5.4 Analys

I följande stycken presenterar och analyserar vi Svampbob Fyrkant samt Idol 2005.

5.4.1 Svampbob Fyrkant

Varje program är indelat i två eller flera fristående avsnitt. Oftast fokuseras en av karaktärerna i varje enskilt avsnitt, men Svampbob har alltid en framträdande roll, oavsett om det är någon av birollerna som står för huvudhandlingen.

Svampbobs kroppsbyggnad är oproportionerlig med det stora tvättsvampshuvudet, stora hartänder och till det en liten smal kropp. Detta förmedlar ett komiskt intryck av honom. Karakteriseringen av Svampbob följer populärschablonen för en tafatt, dum och omogen nörd, som gång efter annan blir utskrattad av de övriga figurerna och så även av tittaren. I våra ögon påminner han mycket om en tafatt, finmig tonårsnörd som gör allt för att vara omtyckt och anledningen till att han hela tiden misslyckas är att han i grund och botten är rätt så självcentrerad.

Miljön som serien utspelar sig i är visserligen på havets botten, men påminner ändå mycket om vår verkliga värld på land, med exempelvis asfalterade vägar och bilar som kör omkring. Det som avslöjar att det är en vattenvärld serien utspelas i är till exempel att molnen på himlen är sjöstjärnor och att träden är koraller. Andra moment i serien är mindre logiska och går inte att härröra direkt till vare sig vår verklighet eller specifikt hur världen under vatten ter sig. Det faktum att Svampbob bor i en ananas visar på den fantasifulle frihet man har när det handlar om en tecknad serie. Över huvud taget förekommer inte mycket onödiga rekvisita i serien. Inredningen i Svampbobs hus utgörs av bokhyllor fulla av böcker och den säng han sover i. I övrigt anpassas rekvisitan efter varje specifikt avsnitt, efter vad som kan vara avgörande för att föra handlingen framåt. I ett avsnitt exempelvis behöver Patrik Stjärna tvätta sina kläder. Plötsligt finns en tvättmaskin inritad i Svampbobs hus, som Patrik lånar. Då serien ursprungligen är på engelska, resulterar det i att allt som förekommer textmässigt med olika anspelningar på engelska går svenska barn förlorat. Många av skämtet och anspelningarna är dock sådant som bygger på ironi och vår tolkning är att oavsett språk, så är detta riktat till vuxna. Programmet har ett dubbelt tilltal, vilket betyder att programinnehållet vänder sig till både barn och vuxna. Serien anspelar ofta på vuxna erfarenheter, vars ironiska ton och därmed innehåll ofta talar ”över huvudet” på barnen. Vi anser, då programmet främst är ett barnprogram, borde ha ett tydligare pedagogiskt förhållningssätt – ett jämlikt tilltal där programinnehållet vänder sig till barn och vuxna på lika villkor (Nikolajeva, 1998). Som vuxen förstår man underfundigheter och dubbla betydelser inskrivna i exempelvis skyltar och vägbeskrivningar. Skyltar med namn kan ha flera betydelser på engelska, men förlora innebörden översatt till svenska. När Svampbob exempelvis tagit båtkörkort, utan att egentligen kunna hantera fordonet, visar det sig att skyltarna på båten har registreringsnummer IMRDY (I AM READY).

Serien visas oftast i helbilder på längre håll, där man ser hela handlingen samtidigt. Detta är det vanligaste i tecknade serier, då man kan följa hela karaktärernas rörelsemönster samtidigt. Närbilder används för att förstärka stämningar och ge effekt (Nilsson, 1986). Exempel på detta ur Svampbob är när känslor som ilska, rädsla och sorg eller specifika handlingar fokuseras. – Sandy Kind är arg på Svampbob och då blir det närbild underifrån, för att ge ett mäktigare och ett mer hotfullt intryck, på hennes förargade uppsyn, med stora, blodsprängda ögon och mörka skuggor och silhuetter. – Svampbob flyr i rädsla fältet och närbilden fokuserar honom snett underifrån/framifrån. – Svampbob gråter och vi får i närbild följa tårarna som bildar en sjö. – Svampbob uttrycker sin kärlek till bilen genom att pussa på den och avtrycken efter pussarna blir stora märken som fokuseras i närbild.

Avsnitten förmedlas i ett hastigt tempo med snabba klipp. Detta ger ett fartfyllt och stressigt intryck (Nilsson, 1986). I klippen mellan scenerna fylls bilden av syrebubblor. Det ger tittaren en signal om en ny händelse i handlingen. I en del klipp, exempelvis när tankebubblor visas, figurerar verkliga bilder och foton på människor, djur och företeelser. Detta sker företrädesvis när det handlar om något fenomen utanför Bikini Bottens värld. Ett exempel är en nyhetssändning på TV där reportern är en riktig fisk.

I början av varje avsnitt spelas signaturmelodin upp, i övrigt förekommer det sällan musik i programmen. Då musikslag dyker upp är texterna, med undantag av signaturmelodin, på engelska. Ljudeffekter som vattensorl och bubbelljud hörs konstant i bakgrunden. När en ny episod introduceras fylls bilden med syrebubblor och vattenljud därtill. Dialogen mellan figurerna är ofta högljudd och något skrånig. Varje karaktär har sin specifika röst. Svampbobs röst är nasal och gäll. Hans vapendragare Patrik Stjärna har en motsatt röstbild och den upplevs som mörkare och släpigare. Dialogerna går ofta ut på problematik som är lätt för barn att relatera till. Exempel på detta är kamratrelationer, avundsjuka och kärlek.

5.4.2 Idol 2005

I finalavsnitten är scenen uppdelad i tre cirkelformade plataer. Den största som är i förgrunden är själva scenen där artisterna uppträder. I mitten finns en mindre, upphöjd plata, där artisterna kan befinna sig under delar av sina uppträdanden, men i huvudsak används de då juryn ger sina omdömen om dem. Vid andra sidan av den finns en liten plata med stolar där programledarna intervjuar deltagarna efter framträdandena. Bakom scenerna finns flera storbildsskärmar, där den blå Idol-logon eller förinspelade intervjuer och klipp visas. Mitt framför scenerna sitter juryn och bakom dem publiken. I taket och runt scenerna finns trappor i olika riktningar uppbyggda, vilka de tävlande kan använda i sina scenframträdanden. Runt scenerna finns mängder av strålkastare som ger olika sken. Den blåa färgen är genomgående i programmet och syns i logon och det mesta av ljuset kring scenerna. Det blåa strålkastarljuset ger ett intryck av mer upptempo och energi på scenen. Då artisterna sjunger ballader omges scenkanten av rött ljus, vilket förmedlar en lugnare och mysigare stämning. I övrigt finns ingen direkt rekvisita frånsett mikrofonerna.

I de förinspelade klippen som visas mellan deltagarnas framträdanden, samt då någon blivit utröstad är filmade på ett sätt, så att det ska tilltala ögat estetiskt och känslomässigt. Exempelvis filmas Sibel i ett klipp när de är ute och seglar. Bilden som visas är i profil, med Sibels hår fladdrande i vinden och det glittrande havet i bakgrunden. När den tävlande har framträtt på scenen och blivit intervjuad av programledarna filmar kameran artisten framifrån då denne går i en korridor bakom scenen. En speakerröst talar om vilka nummer som man kan ringa respektive sms:a till för att rösta på den artist som har uppträtt. Under tiden tittar den tävlande in i kameran och försöker charma och locka tittarna att rösta på henne/honom.

När någon blivit utröstad visas deras tid i programmet, där deras bästa framträdanden och omdömen blandas med roliga stunder, allt snyggt förpackat med suddade kanter och känslös musik. I programmet i stort är det mycket snabba klipp, vilket förmedlar ett fartfylt tempo som är vanligt i musikvideor.

De tävlandes scenframträdanden filmas företrädesvis i helbild, då artisterna rör sig på scenerna. Detta är ofta vid upptempoåtar. Vid ballader filmas ofta i närbild, i syfte att fånga känslouttryck. Även vid intervjuer och i väntan på att den spännande omröstningen ska bli klar filmas artisterna och utvalda delar av den påhejande publiken i närbild. Vid upptempoåtar är det fler och snabbare kamerarörelser och -vinklar än vid ballader.

Eftersom det är ett musikprogram förekommer musik mer eller mindre konstant. Förutom musikstycken de tävlande uppträder med, spelas jinglar, bakgrunds- och effektmusik. Det sker exempelvis vid förinspelade reportage samt när man vill att tittarna ska försättas i en viss stämning. Huvuddialogen sker mellan jury och de tävlande då de får sina omdömen efter uppträdanden. Programledarna intervjuar varje enskild deltagare efter jurybedömningarna. För övrigt förekommer dialog mellan programledarna och intervjuer med publik.

5.5 Jämförelse

”Människolivets okränkbarhet, individens frihet och integritet, alla människors lika värde, jämställdhet mellan kvinnor och män samt solidaritet med svaga och utsatta är de värden som skolan skall gestalta och förmedla.” (Lpo 94, s. 5) Detta citat visar kärnfullt på de värden skolan ska förmedla till eleverna. Det är mot detta citat vi gjort vår jämförelse med Svampbob Fyrkant och Idol 2005.

5.5.1 Svampbob Fyrkant

Svampbob Fyrkant och hans vänner är i regel rätt så elaka mot varandra. Oftast visar sig figurernas egoistiska sidor. De har svårt att visa empati för de andra. Handlingen går ofta ut på att karaktärerna vill få sin vilja igenom och vägen dit kantas av sarkasmer och elakheter gentemot de andra för att uppnå ett mål. Ett exempel är då Sandy Kind har gått i ide och har bett om att inte bli störd. Svampbob Fyrkant och Patrik Stjärna bryr sig inte om hennes önskemål, utan kommer oanmälda till hennes hem ovan land. Det är kallt och Svampbob Fyrkant och Patrik Stjärna fryser. De ser att Sandy Kind är i djup vinterdvala,

men framför allt ser de avundsjukt på hennes varma vinterpäls. De beslutar sig för att raka av pälsen för att själva använda den. Sandy Kind vaknar av kylan och blir arg på pälsstjuvarna. Utan att Svampbob Fyrkant och Patrik Stjärna insett att de gjort fel, blir alla tre sams i slutet av programmet.

Trots sina olikheter är de vänner och avsnitten avslutas aldrig innan de hunnit bli kompisar igen. Elakheterna görs med glimten i ögat och när det gäller försöker man ställa upp för varandra. Ett exempel på det är då Svampbob Fyrkant och Patrik Stjärna hälsar på Svampbob Fyrkants mormor. Det är en gammal dam som är mycket förtjust i sitt barnbarn och gärna månar om honom med kakor och pussar. I avsnittet vill Svampbob vara vuxen och ber därför sin mormor att låta honom vara och behandla honom som sådan. Mormodern lägger då istället uppmärksamheten på Patrik Stjärna, serverar honom saft och kakor och läser sagor för honom. Till Svampbob Fyrkant serverar hon kaffe och ger honom ett tråkigt uppslagsverk att läsa, eftersom det är så programmet valt att spegla vuxenvärlden. Svampbob avundas Patrik Stjärna och vill ha tillbaka sin mormor och bli ompysslad och börjar därmed gråta hejdlöst. När Patrik Stjärna ser Svampbob Fyrkants upprördhet går han med på att låta Svampbob Fyrkant få tillbaka den roll han tidigare hade. Vi frågar oss varför inte båda karaktärerna kunde få samma kärleksfulla ompysslande.

Serien är ironisk och det är även så karaktärerna uppträder mot varandra. Ett exempel som kan nämnas är då Svampbob får chansen att möta en stor idol. Svampbob Fyrkant uttrycker sin beundran för idolen som testar hur långt Svampbob Fyrkant är villig att gå i sin idoldyrkan. Han ber honom att hoppa ned från höga hus och slå sig själv. Svampbob lyder idolens minsta vink, vilket är det enda tillfället, som vi sett, då Svampbob Fyrkant verkar vara lyhörd för någon annans vilja. Exemplet speglar verkligheten som cynisk, men också ironisk och sann i viss mån. Frågan är om barnet förstår ironin. Vi tror inte det. Det är ett exempel på ett dubbelt tilltal i serien. Barnet roas snarare av de roliga effekterna, medan den vuxne kan se fler perspektiv.

Såväl Svampbob som de fyra närmaste vännerna är pojkfigurer och det är endast en av karaktärerna som är flicka. Dock upplevs samtliga av karaktärerna vara könsneutrala och de traditionella könsmonstren är inte så tydliga. Det finns inga tydliga genusmarkörer hos karaktärerna. Man kan se att Sandy Kind är flicka då hon har klänning på sig. Svampbob har skoluniform, vilket är en könsneutral klädsel. Dock avslöjas hans kön på namnet *Svampbob* samt hans röst. Samma kriterier gäller för övriga karaktärer: *herr* Krabba, *Patrik* Stjärna och *Bläckvard*, samt också deras röster.

5.5.2 Idol 2005

Att Idol 2005 är ett tävlingsprogram är utmärkande. Tävlingsdeltagarna deltar visserligen på frivillig basis, men kränks likväl av programmets hårda koncept. I programidén ingår att tittaren ska underhållas av de elakheter juryn levererar gentemot de tävlande som inte uppnår de eftersökta kriterierna. De gör sig lustiga över såväl musikval, röstkapacitet som musikalitet och utseende. Juryn visar öppet med kommentarer, skratt och mimik då de inte tycker någon uppfyller kriterierna. Ett exempel är då en kille har framträtt. En av jurydeltagarna frågar honom vad han gör i detta program. Killen vet inte riktigt vad han

ska svara. En annan jurymedlem kommenterar samma framträdande genom följande påstående: ”Flera tusen miljoner spermier och du var snabbast!?! Tack och hejdå!” Den tävlande flinar lite och lämnar salen.

Det gäller att passa in i en på förhand bestämd mall. Det är en viss sida av människan som värderas och mäts. Förutom att kunna sjunga, läggs stor vikt vid att ha rätt utseende och image. Vid ett tillfälle framträder en kille i övre tonåren. Hans framträdande får följande kommentar ”Du ser ut som en Karlsson på taket och sjunger som en kratta... gå ut härifrån!”

Det utseende som premieras är för tjejer att vara smala och ha sexappeal alternativt vara utmärkande med cool attityd. För killar ska de gärna ha ett utseende som får småflickors hjärtan att slå lite snabbare. Neutralitet går inte hem, de ska ha något som väcker känslor hos publiken. Oavsett talang och personliga ambitioner gäller det att uppfylla kriterierna för att vara popstjärna.

När någon röstas ut och är ledsn visas visserligen sorgsenhet och empati från de andra deltagarna och programledarna, men det är likväl tävling och när någon annan försvunnit har man samtidigt kommit ett steg närmare målet – att bli popstjärna.

Bland tävlingsdeltagarna är könsfördelningen lika. Fokus ligger mycket på yta och även om flickorna exponeras mer i övriga medier, är det viktigt med utseendet för samtliga deltagare oavsett kön.

6 Diskussion och slutsatser

Enkätundersökningen visar att de vanligaste TV-programmen som barnen tittar på är Svampbob Fyrkant samt Idol 2005. De flesta elever tittar på TV varje dag, såväl på kvällen, som morgonen och på eftermiddagen efter skolans slut. Svampbob Fyrkant är ett barnprogram medan Idol 2005 främst riktar sig till ungdomar.

Att ett program som Idol 2005 attraherar yngre barn får oss att tänka på så kallade "tweenies". Begreppet kommer från USA och representerar barn i åldrarna nio till tolv år. Tweenies är noga med att inte bli kallade barn. Det väcker tanken om varför barnbegreppet blivit något negativt. Musik- och klädval är viktiga och det gäller att hänga med i det som är populärt. De byter stil ofta och är med och bestämmer mycket av det som förr enbart föräldrarna tog beslut om. Föräldrar till tweenies anser att dessa barn har ett vuxnare och mer moget beteende än vad barn generellt sett hade förr vid samma ålder. De anser vidare att det ställs högre krav på dem, men att de samtidigt får utökade rättigheter. Vi håller inte helt med om den bilden. Det är snarare så, att barn idag är medvetna om sina rättigheter, men inte alltid om sina skyldigheter. De vuxna har förlorat sin auktoritet och barnen har blivit medbestämmande, men utöver gränserna för vad de klarar och mår bra av (Nilsson, 2005). Barn är barn under så kort tid under sina liv att de borde njuta av den tiden. Vår åsikt bekräftas av de kritiker vi lyft fram i detta arbete, där Postman får anses vara en av företrädarna. Vi anser att det är viktigt att vuxna hjälper barn att vara barn. Trycket från media, bland annat genom TV, är stort och påverkar barnens attityder och val (Postman, 1984). Vi håller med om att vi vuxna måste närvara aktivt, i syfte att hjälpa barnen att sortera bland de olika budskap TV förmedlar. TV är här för att stanna och vi tror inte att förbud är lösningen. Kunskap om hur barn bäst kan hantera den information som förmedlas via TV är istället det som bör fokuseras.

Svampbob Fyrkant är ett, i våra ögon, opedagogiskt program där sarkasmer blandas med ironi. Handlingen bygger ofta på klassisk berättarform, med något problem som uppstår, kaos och därefter lösning och lyckligt slut. Konflikterna löses dock utan några moraliska pekpinor och till synes utan förklaring om hur det gick till. Detta visar på dåliga moralexempel. Vi frågar oss vad barnen lär sig. Vi håller med Bourdieu (1998) som menar att kommersiell TV tränger undan den information man behöver, för att inte blioreflekterande och okunnig med enbart en önskan av att ständigt bli underhållen. Trots detta anser vi inte att det är ett dåligt eller farligt barnprogram, då handlingen och karaktärerna uppfattas som tämligen harmlösa. Programmet erbjuder ren underhållning. Vi har verkligen förstått att detta är ett populärt barnprogram. Det vi däremot kan ställa oss något frågande till är att serien vunnit sådan popularitet bland vuxna, trots programmakarnas strävan efter publik i alla åldrar. På Internet går det att finna mängder av webbsidor där beundran för serien uttrycks. Många inlägg kommer från vuxna, vilka kommenterar seriens förträfflighet.

Svampbob Fyrkant är ett tydligt exempel på vad Rönnerberg (1997) menar med ett program på barnens villkor. Det fokuserar ren underhållning och är mycket populärt. Programmet visas på Nickelodeon, en kommersiell TV-kanal, vilket bekräftar hennes tankar om att dessa kanaler gör program ur ett mer "barnistiskt" perspektiv. Svampbob är den oansvarige och bekymmerslöse pappa kompis. Vi menar att programmet är harmlöst i sin utformning och att Rönnerberg har en poäng i sina synpunkter. Vi får inte frestas att dras med i den moraliska paniken alltför lättvindigt. Dock går det inte att frångå att barn vill ha tydliga riktlinjer och ett visst pedagogiskt guidande av vuxna. Det menar företrädarna för den andra åsikten (Grandelius, 1999; Elkind, 1984; Ellneby, 2005; Nordlund, 1986). Det är skillnad på vad de på ett ytligt plan vill och vad de underförstått på ett djupare plan behöver. Man kan jämföra det med att barn gladeligen, om de fick bestämma, skulle kunna äta godis till middag varje dag. Som vuxen måste man sätta en gräns, då vi vet att barnet måste få i sig alla näringsämnen. Godis är till glädje i måttliga mängder på bestämda villkor. Därmed håller vi snarare med kritikerna om att det är viktigt att vuxna aktivt deltar i barnens TV-konsumtion.

Idol 2005 väcker känslor hos tittare i alla åldrar. En stor del av programidén går ut på att roa och uppröra. Juryn ger elaka och kränkande omdömen och kommentarer till de tävlande. Denna del av programidén skapar ett engagemang hos publik och tittare som högljutt protesterar mot juryns hårda domar. Det är en viss sida av deltagarna som räknas och förutom sången är det stort fokus på utseende och rätt image för att passa in i popstjärnemallen. Det handlar om att sälja ett färdigt koncept. En av finalisterna i Idol 2005, Jens, fick ofta hårda omdömen av juryn, vilket upprörde flertalet tittare. Ett exempel på tittares engagemang var då man på Internet försökte skapa en kampanj i syfte att gå emot juryns åsikter och därmed rädda Jens kvar i programmet. Kampanjen fick stor respons och Jens slutade på fjärde plats i tävlingen. Valet av vem man önskar ska vinna baseras ofta på så mycket mer än endast musikalitet.

Genom alla tider har fenomenet med idoldyrkan och artister funnits. Vi förfasas över Idol-Olas efterhängsna beundrarinnor som förföljt och överöst honom med skamliga förslag. Idag kan vi småle när vi ser tillbaka på de starka känslor av upprördhet samhället uttryckte om hysterin kring Elvis "obscena" höftgungande rörelser och Beatles okonventionella popfrisyrer. Detta är tydliga exempel på den moralpanik som sprids då nya fenomen gör entré i vårt samhälle. Kanske kommer vi om några år att tycka att Idol 2005 var ett harmlöst inslag i TV-utbudet. Vi upplever att detta redan är ett faktum – mediekarusellen snurrar på. När Sveriges första dokusåpa – Robinson, sändes för första gången, skrevs spaltmetrar och överallt debatterades detta nya, fruktansvärda TV-program. Upprörda röster höjdes angående formen, där någon blev utröstad i varje avsnitt. Idag är detta snarare regel än undantag. Gränserna för vad som är acceptabelt tänjs konstant. Ämnen vi hade avfärdat som absurda fantasier för några år sedan är idag verklighet; Extreme makeover, där vanliga människor skönhetsopereras till ett önskvärt ideal, The bachelor/The bachelorette, där syftet är att finna en partner för giftermål i finalen och Big Brother, där människor stängs in och uppmanas att underhålla tittarna bland annat genom fester och sex.

Vi anser att Postman (1986) här har en poäng i att TV skapat ett behov hos människor att ständigt bli underhållna. Det som förut var privat är nu offentligt och det offentliga har blivit privat. Målet för många unga idag är att bli kända, men för vad är inte lika viktigt. Behovet av bekräftelse är stort. Förr blev man berömd för att ha åstadkommit något värt att berömmas för. När huvudmålet är kändisskapet i sig, är anledningen underordnad. Människor får ta till de medel de tror att de kan bli uppmärksammade för. Detta har enligt oss resulterat i en överexponering av det privata. De säljer sig själva för att andra ska ge dem den inre tillfredsställelse de saknar. Ett kändisskap idag kan leda vidare om man spelar sina kort rätt. För att vara någon att räkna med, som människor kommer ihåg, gäller det att utmärka sig. Narcissistiska drag är således ingen nackdel för att nå ett sådant mål, tvärtom. Jag syns och hörs – därmed finns jag.

Idol 2004 fick mycket hård kritik, då programmet var något helt nytt på den svenska marknaden. Kritiken riktades mycket mot juryn och deras hårda sätt gentemot de sökande. Inför premiären av Idol 2005 intervjuades jurymedlemmarna om hur tankarna gick inför årets premiär med tanke på förra årets kritik. Det framkom att många som sökt till programmet i år inte enbart accepterat ett vanligt, nej tack, utan uttryckligen förväntat sig elaka kommentarer, i syfte att få vara med i TV (www.tv4.se/idol2005). Vi upplever att detta är ett tydligt exempel på individer som signalerar att negativ uppmärksamhet är bättre än ingen alls.

Det är av största vikt att den värdegrund skolan ska arbeta efter diskuteras tillsammans med eleverna. Vi frågar oss vem som har rätten att tolka våra styrdokument. Vi anser att det är av betydelse att diskutera och problematisera tillsammans med elever och föräldrar. Dock menar vi att lärare har ett visst tolkningsföreträde då man genomgått utbildning och arbetar i verksamheten varje dag. Vi anser att TV-program skulle kunna vara en bra utgångspunkt för att diskutera skolans värdegrund. Arbetslaget i en skola skulle själva kunna, med en praxisnära forskning, undersöka vilka TV-program deras elever tittar på och använda sig av dem i undervisningen. Det är av största betydelse att pedagogerna är lyhörda över vad eleverna pratar om, dels under lektionerna, dels under rasterna. Om ett TV-program diskuteras i skolan, bör lärarna se det tillsammans med eleverna på skoltid (Aulin-Gråhamn et al., 2004). På så sätt kopplas undervisningen till de specifika elevernas verklighet och möjligheter till deltagande. Generellt kan tyckas att det som sker utanför skoltid är föräldrarnas ansvar, men när det påverkar skolarbetet blir det skolans angelägenhet. Vi har sett exempel på detta under VFU, då barn under skoltid lekt Idol och haft auditions med jury som kommenterar. De ansåg att de hade en rolig idé, men verkligheten kom ikapp när elever faktiskt blev ledsna på riktigt av juryns elaka omdömen om dem. Barnen var ledsna och upprörda och detta diskuterades under lektionstid tillsammans med lärarna. Det resulterade i att eleverna förbjöds att leka Idol under skoltid. Var det rätt att ta ett sådant beslut, frågar vi oss!? Vi anser att det är viktigt att man hjälper barnen att problematisera, så att de därmed själva kan komma fram till ett beslut. Rönnberg (1997) menar att medielear ska uppmuntras och underlättas. Lekarna är nyttiga för barnen i skapandet av deras identiteter och en hjälp att förstå omvärlden. Vi tror att barnen hade känt sig övergivna om vi inte hjälpt dem att medla och förklara och stötta. Som vuxen, oavsett om du är lärare eller förälder, har du ett ansvar gentemot barnen att finnas där och vägleda.

Rönnerberg (1997) menar att TV-tittande är en aktivitet som kräver mognad, men att det barnet inte förstår tar det heller ingen skada av. Hon är av åsikten att TV är betydelsefullt och meningsskapande. Vi håller dock med Postman (1984) i det fallet, som menar att TV inte gör någon åtskillnad på vem som tittar. Det resulterar i att barn tar del av ett utbud de inte är känslomässigt och intellektuellt mogna att hantera. Föräldrarnas roll är således av största vikt. Barn behöver deras hjälp att bearbeta vad de är med om och hur de ska använda sina kunskaper i tolkning av sig själva och omvärlden.

Vi upplever att det inte är förbestämt vem någon är, utan att det är något man skapar tillsammans med andra i sin omvärld. Detta ställer höga krav på både en själv och omgivningen. Samhället idag och därmed också TV-utbudet, erbjuder individen en mängd olika valmöjligheter. De olika roller som presenteras i medierna visar på hur man *kan* vara, göra och tycka. Rönnerberg (1997) menar att TV nödvändigtvis inte påverkar barnets identitetsutveckling. Det barnet inte förstår påverkas denne inte av. Vi har svårt att förstå Rönnerbergs åsikt och håller snarare med företrädarna för den andra gruppen som menar att man måste skydda barnet från den mångfacetterade värld TV ofta förmedlar. Utbudet ger för mycket information, vilket är svårt för barnet att förstå och bearbeta och därmed kan hämma dennes identitetsutveckling (Grandelius, 1999; Elkind, 1986; Ellneby, 2005; Malmgren, 1986; Nordlund, 1996; Postman, 1984). I detta kaos där du själv tvingas göra de rätta valen, är det lätt att uppgiften blir en övermäktig. Det finns också en risk i att det som visas tolkas som hur man *ska* vara, göra och tycka. Det är av största vikt menar vi att barn omges av trygga och pålitliga vuxna som står för sunda, demokratiska värderingar, i syfte att utvecklas i sin sociala roll i samhället.

Vi upplever att barn ständigt måste aktiveras. De har ingen möjlighet att sitta och tänka och drömma. Vår åsikt är att det är nyttigt att ha lite tråkigt ibland. Barn behöver få tid i lugn och ro utan intryck från olika håll, för att kunna utveckla sin fantasi och kreativitet. Barn ska inte alltid aktiveras, utan själva få och kunna ta initiativ till något de vill göra. Vi frågar oss för vem alla aktiviteter är till. Barnen blir trötta och orkar inte och föräldrarna klagat över alla körningar, än hit än dit. De ställer säkert upp i all välmening, men likväl blir resultatet ett litet kaos. Barn kan ha svårt att själva välja vad de ska göra av sin tid. Att vara snäll som förälder är inte lika med att säga ja till allt. I dagens stressade samhälle, överför vuxna sin stress på barnen. Det finns ingen "normaltid" kvar. Det ska hela tiden ske något. Kanske vore det skönt att ibland endast få "skrota"; sitta ned och samtala, läsa en bok, spela ett spel eller bara vara. Föräldrar idag verkar ha en uppfattning om att ju mer de kan erbjuda i form av aktivitet, desto bättre är det för barnen. Vi är av åsikten att om man aldrig har lite tråkigt, kan man heller aldrig till fullo uppskatta när det är riktigt roligt.

Även om det står i Lpo 94 att man ska arbeta med medier, så är det upp till varje enskild lärare/skola att fatta beslut om när och hur denna undervisning ska utformas. Vår upplevelse är, att med det ökade tryck som finns på skolan fylls det hela tiden på med arbetsuppgifter, fastän inget tas bort eller tiden utökas. Det är då lätt att till exempel medieundervisningen blir eftersatt. Redan på lärarutbildningen behöver man börja med att ge de blivande lärarna rätt verktyg för att kunna hantera medieundervisningen. Som

såväl förälder som lärare är det av vikt att informera sig om vad barnen tittar på för TV-program, i syfte att kunna hjälpa till att problematisera det de tar del av.

Media och TV är ett fenomen i ständig utveckling. Det gör det svårt att finna aktuella forskningsresultat som skulle kunna anses valida idag. På området kring mediepåverkan finns en del forskning, men i kopplingen till skolan brister det. Det anser vi säga en del om hur eftersatt medieundervisning är i skolan. Vi ser stora möjligheter att arbeta på bra sätt med detta i utvecklingsarbete inom arbetslaget på skolan.

Denna kvalitativa studie bygger mycket på våra egna tolkningar. Då vi inte är några erfarna forskare har vi fått lita oss mot den litteratur vi tagit del av samt våra erfarenheter från VFU och samhället i stort. Avsikten var inte att nå fram till svar som var heltäckande, generaliserbara och allmängiltiga.

Förslag på fortsatt forskning kan vara att ta reda på hur medieundervisningen ser ut på lärarutbildningen såväl som i skolan. Det vore intressant att höra vad lärarna själva säger om den undervisning som bedrivs. Hur ser den praktiska mediepedagogiken i skolan ut rent konkret? Man skulle även kunna titta på TV-program tillsammans med elever och sedan intervjua dem.

Referenser

Andersson, Lars Gustaf, Persson, Magnus & Thavenius, Jan (1999). *Skolan och de kulturella förändringarna*. Lund: Studentlitteratur.

Aulin-Gråhamn, Lena, Persson, Magnus & Thavenius, Jan (2004). *Skolan och den radikala estetiken*. Lund: Studentlitteratur.

Boglund, Hanna & Boglund, Kajsa (1997). *Magasinet – Medier*. Malmö: Gleerups.

Bourdieu, Pierre (1998). *Om television: Följd av Journalistikens herravälde*. Stockholm: Östlings.

Bäck-Wiklund, Margareta & Bergsten, Birgitta (1997). *Det moderna föräldraskapet: En studie av familj och kön i förändring*. Stockholm: Natur och Kultur.

Carlgren, Ingrid & Marton, Ference (2002). *Lärare av i morgon*. Stockholm: Läraförbundet.

Elkind, David (1984). *Det hetsade barnet: Att stressas in i vuxenvärlden*. Stockholm: Natur och Kultur.

Ellneby, Ylva (2005). *Cyberungar eller vad barn verkligen behöver*. Stockholm: Natur och Kultur.

Falkheimer, Jesper (2001). *Medier och kommunikation: En introduktion*. Lund: Studentlitteratur.

Flicka. Guide till att bli mediekritisk. (u.å.) Stockholm: Socialdepartementet, Regeringskansliet.

Grandelius, Bengt (1999). *Att sätta gränser: Ett villkor för växande*. Stockholm: Natur och Kultur.

Grip, Lars (2003). *Tittarögon: En rapport om vad som bestämmer TV-utbudet*. Stockholm: Våldsskildringsrådet.

Hansson, Kristina (1997). *Piteåmodellen: När eldsjälarna gjort sitt!* Stockholm: Våldsskildringsrådet.

Lindgren, Simon (2005). *Populärkultur: Teorier, metoder och analyser*. Malmö: Liber.

Lindskog, Thorbjörn (1996). En turbulent medievärld. I Ulla Carlsson (Red.), *Medierna i samhället: Igår, idag, imorgon* (s. 291-302). Göteborg: NORDICOM-Sverige.

Lindö, Rigmor (2002). *Det gränslösa språkrummet: Om barns tal- och skriftspråk i didaktiskt perspektiv*. Lund: Studentlitteratur.

Lorentzson, Pernilla & Rehnberg, Bodil (Red.) (2004). *Digitala illusioner – Om IT och media i skolan* (Rapport 3). Göteborg: Skolutvecklingsenheten, Stadskansliet.

Lpo 94. *Läroplan för det obligatoriska skolväsendet, förskoleklassen och fritidshemmet*. Stockholm: Utbildningsdepartementet, Regeringskansliet.

Malmgren, Lars-Göran (1996). *Svenskundervisning i grundskolan*. Lund: Studentlitteratur.

Nikolajeva, Maria (1998). *Barnbokens byggklossar*. Lund: Studentlitteratur.

Nilsson, Henric (2005). I gränlandet mellan barn och tonår. *Göteborgs-Posten*, 7 juni 2005, s. 14-15.

Nilsson, Isabella (1986). Seriernas berättarteknik. I, *Boken om serier* (s. 34-43). Stockholm: Hammarström och Åberg.

Nordlund, Jan-Erik (1996). *Television och socialisation: Om televisionens betydelse för vår verklighetsuppfattning*. Lund: Studentlitteratur.

Patel, Runa & Davidson, Bo (2003). *Forskningsmetodikens grunder: Att planera, genomföra och rapportera en undersökning*. Lund: Studentlitteratur.

Postman, Neil (1984). *Den förlorade barndomen*. Stockholm: Prisma.

Postman, Neil (1986). *Underhållning till döds*. Stockholm: Prisma.

Rydell, Ann-Margret & Bremberg, Sven (2004). *TV-konsumtion och barns hälsa och anpassning: En systematisk kunskapsöversikt*. Stockholm: Folkhälsoinstitutet.

Rönnerberg, Margareta (1997). *TV är bra för barn*. Stockholm: Ekerlid.

Rönnerberg, Margareta (1998). *Moralbilder: Om medieetik, våld och debattporr*. Uppsala: Filmförlaget.

Rönnerberg, Margareta (2001). *Varför är Disney så populär? De tecknade långfilmerna ur ett barnperspektiv*. Uppsala: Filmförlaget.

Rönnerberg, Margareta (2003). *Vad är mediepedagogik? "Skolpåverkan" på media!* Uppsala: Filmförlaget.

Skolverket. *Kursplan i bild* (2000).

Skolverket. *Kursplan i svenska* (2000).

Stigbrand, Karin & Lilja-Svensson, Margareta (1997). *Mediekunniga lärare? Om lärarhögskolorna och mediepedagogiken*. Stockholm: Vårdsskildringsrådet.

Säljö, Roger (2000). *Lärande i praktiken: Ett sociokulturellt perspektiv*. Stockholm: Prisma.

Ungar & medier 2005. Fakta om barns och ungas användning och upplevelser av medier. Stockholm: Medierådet.

von Feilitzen, Cecilia (2004). *Mer tecknat? Animerade TV-program – marknad, utbud, barn, föräldrar*. Stockholm: Vårdsskildringsrådet.

www.nick.com (u.å./5 december 2005).

www.skolverket.se *Kursplan i bild* (2000).

www.skolverket.se *Kursplan i svenska* (2000).

www.tv4.se/idol2005 (u.å./5 december 2005).

Bilaga 1 – Observationsmall

Vad man ser

Människorna – huvudpersoner och biroller

Miljö – den plats där det utspelar sig

Rekvisita – de prylar som finns med, sådant som man inte tänker så mycket på, men också saker som är viktiga för handlingen

Bildkomposition – det som finns med på bild

Bildstorlek – närbilder, bilder tagna på längre håll och helbilder (de ger olika sorters stämning)

Kameravinklar – underifrån eller ovanifrån (underifrån – större och mäktigare)

Belysning – nattljus, dagsljus, blåaktigt ljus, rött och gult ljus (nattljus – spännande, blåaktigt ljus – kallt och rött och gult ljus – hemtrevligt)

Klippning – snabba klipp eller långa bilder mellan klipp (snabba klipp – stressigt intryck, ofta i musikvideofilmer och hetsiga filmsituationer, långa bilder – lugnt intryck)

Vad man hör

Ljudeffekter

Musik

Dialog – samtal

Bilaga 2 – Enkätfrågor

- Vilka TV-program tittar du på?

- Hur många dagar i veckan tittar du på TV?

- När tittar du på TV?
 - På morgonen innan skolan
 - När jag kommer hem från skolan
 - På kvällen
 - På helgen

Bilaga 3 – Brev

XXXXXX 7 november 2005

Hej!

Under denna termin kommer vi, Linda Nilsson och Karin Zetterström, att avsluta våra studier inom lärarprogrammet på Göteborgs Universitet. Innan vi slutar ska vi skriva ett examensarbete. Det vi har valt att skriva om är elever och populärkultur. I undersökningen fokuseras vilka TV-program barn tittar på. Eftersom vi studerar till lärare är det lärarperspektivet vi är intresserade av.

För att undersöka vilka TV-program barnen tittar på kommer vi att göra en empirisk undersökning, där vi lämnar ut enkäter på två olika skolor. Enkäterna besvaras anonymt. Skolornas namn kommer inte att nämnas i examensarbetet.

Vi avser att genomföra enkätundersökningen 11 november. Om ni inte vill att ert barn ska vara med i undersökningen, vänligen meddela ert barns lärare detta senast den 10 november. Om ni har några frågor kan ni kontakta oss direkt eller via ditt barns lärare.

Med vänliga hälsningar

Linda Nilsson Karin Zetterström
XXXX-XX XX XX XXXX-XX XX XX